Ўқиш ва адабиёт фанидан умумий ўрта таълим мактабининг ўқув дастури

Уқтириш хати

Синфда, синфдан ташқари ўқиш ва нутқ ўстириш

Дастурнинг бу бўлими “Савод ўргатиш”нинг давоми ҳисобланади. “Алифбе” она тилидан бериладиган билим ўқувчиларнинг ўқув-билув кўникма ва малакалари қатъий ҳисобга олган ҳолда тузилади.

1-синфда савод ўргатиш якунлангач, ўқиш дарслари бошланади ва 2 – 4-синфларда изчил давом эттирилади.

Синфда ва синфдан ташқари ўқиш дастурининг мазмуни кичик ёшдаги ўқувчиларда она – ватанга муҳаббат уйғотиш мақсадларига хизмат қилади. Ўқиш болаларнинг нутқ бойлигини ўстириш, адабий-эстетик тафаккурини камол топтириш, мустақил фикрлашга ўргатишнинг муҳим омилидир. Шунинг учун ҳам бошланғич таълим тизимида муҳим ўқув предмети таълим бериш, камол топтириш ва тарбиялаш воситаси ҳисобланади.

Ўқишга ўргатишнинг муҳим вазифалари қуйидагилардан иборат:

- бошланғич ўқиш малакаларини (тўғри ва ифодали ўқишни) такомиллаштириш;
- болаларни ўқиган асарларининг адабий- эстетик хусусиятларини чуқур идрок этиш, уларда тасвирланган воқеа-ҳодисаларнинг моҳиятини англаш ва ундан муайян хулосалар чиқаришга тайёрлаш;
- болаларда юксак ахлоқий қарашлар ва нафосат туйғусини тарбиялаш;
- ўқувчиларни матн устида ишлашга ўргатиш;
- ўқувчиларнинг атроф-муҳит ҳақидаги билимларини бойитиш.

Бу вазифалар дастурда берилган бадиий, адабий асарлар, жумладан, халқ оғзаки ижоди намуналари асосида амалга оширилади. Ҳар бир синф ўқиш дастури қуйидаги билимларни ўз ичига олади:

- ўқиш мавзулари ва ёд олиш учун асарлар
- ўқиш кўникмаси ва малакалари
- матн ва боғланишли оғзаки нутқ устида ишлаш
- синфдан ташқари ўқиш

Ўқиш мавзулари. Ўқиш дастурини тузишда ғоявий- эстетик, мавсумий, тадрижий асослар ҳисобга олинади. Шундай қилиб, ўқув материаллари болаларга таълим бериш, уларни тарбиялашда муҳим бўлган борлиқ ҳақидаги билимлар ва инсоний муносабатларни ўз ичига олади. Ўқувчиларни бадиий, адабий асарлар билан таништириш орқали китобхонлик маданиятини таркиб топтириш ўқиш дастурларининг туб моҳиятини ташкил этади.

Ўтмишда халқимиз бошидан кечирган муҳим воқеа-ҳодисалар акс эттирилган асарларни ўқиш орқали ўқувчиларда тарихий билимлар шакллана боради.

Она юрт дахлсизлиги йўлида аждодларимиз олиб борган мардонавор курашлар тарихи ҳақида ҳикоя қилинган асарлар болаларда ватанга муҳаббат туйғуларини тарбиялайди.

Бошланғич таълим ўқув дастуридан ўрин олган ватан мавзусидаги асарлар ўқувчиларни мамлакатимизнинг ижтимоий-сиёсий маданий - маърифий ҳаёти ва халқимизнинг бунёдкорлик йўлидаги олиб бораётган ишлари билан таништиришга ёрдам беради. Дастурнинг ватанга, инсон эътиқоди ва маънавиятига бағишланган мавзуларини ўрганиш ўқувчиларни маънавий-ахлоқий туйғуларни тарбиялашда алоҳида ўрин тутади.

Истиқлол туфайли эришган ютуқларимиз ҳақидаги асарлар миллий ғурур туйғуларини тарбиялашга хизмат қилади.

1-синфнинг ўқув йили охирида болалар ватан ва унинг табиати, инсоний қадриятлари ҳақида кичик-кичик асарларни ўқийдилар.

2-синфда шакл ва мазмун жиҳатдан унча мураккаб бўлмаган ватан, она табиат, истиқлол, кишиларнинг ҳаёти ва меҳнати, ахлоқий муносабатлар ҳақидаги асарлар билан танишадилар.

3 ва 4-синфлар ўқиш дастурида мавзулар кўлами анча кенгайди. Бу синфларда ўқиш дарсларининг каттагина қисми асарни ўқиш ва матн устида ишлашга қаратилади. Суҳбатлар, ҳикоя қилишлар, дастлабки ўқишлар ўқилган матнлар мазмуни билан узвий боғланган бўлиши, мавзуга қизиқиш уйғотиши, ўқувчиларни ҳис-ҳаяжон билан ўқишга тайёрлаши ва асарни тўғри тушунишга ёрдам бериши зарур.

Дарсда ўқувчиларнинг фаоллигини оширадиган, тасаввурларини бойитадиган усуллардан фойдаланиш, асарларни жанр мазмунидан келиб чиқиб, ролларга бўлиб ўқитиш, қаҳрамонлар номидан қайта ҳикоя қилиш, қаҳрамоннинг тақдири ҳақидаги ҳикояни давом эттириш, қизиқарли мавзуларда оғзаки ҳикоя туздириш каби ижобий топшириқлардан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Ўқиш дарслари олдига қўйилган тарбиявий вазифанинг муваффақиятли ҳал этилиши дарсда бадиий асар матни устида ишлаш билангина боғлиқ бўлиб қолмай, балки болаларни қуршаб олган ҳаёт, табиатдаги турфа ўзгаришлар, экологик вазият, ижтимоий фойдали меҳнат билан ҳам ўзаро боғлиқ бўлиши лозим.

Болаларни ўқишга ўргатишда ҳаёт тажрибаларига таяниб иш кўрилади. Бунинг учун ўқувчи маданий-маиший ва бошқа соҳадаги турли корхоналарга саёҳатлар уюштиради, табиат ҳодисалари юзасидан кузатишларни ташкил этади.

Ўқиш дарсларини болаларда гўзалликка муҳаббат уйғотадиган, поклик туйғуларига озуқа берадиган, ҳиссиётни ўткирлаштирадиган, ақлни, фаҳм-фаросатни чархлайдиган, тасаввурларни бойитадиган, эстетик дидни ўстирадиган мусиқа ва тасвирий санъат фанлари билан узвий боғланган бўлиши керак. Ўқиш, мусиқа ва тасвирий санъат дарсларини ўзаро боғлаб уюштириш болаларда санъат асарларини тўғри тушуниш ва қадрлаш кўникмаларини ўстиради, ўқувчиларни шахс сифатида маънавий қиёфасини шакллантиришга хизмат қилади.

Синфдан ташқари ўқиш. Бошланғич синфларда синфдан ташқари ўқишга ўқувчиларни она тилини пухта ўзлаштиришга тайёрлашнинг ажралмас қисми, таълим жараёнида уларни ахлоқий-эстетик тарбиялашнинг муҳим воситаси сифатида қаралади. Синфдан ташқари ўқишнинг мақсади, кичик ёшдаги ўқувчиларни болалар адабиёти ва халқ оғзаки ижоди намуналари билан таништириш, уларда китобхонлик маданиятини таркиб топтиришдир.

Синфдан ташқари ўқиш дастурнинг мазмунига кўра таълимнинг ҳар бир босқичида икки асосий бўлимга ажратилади: Биринчи босқичда ўқиш доираси, яъни ўқитиладиган китоблар ва уларни қайси тартибда ўқиш билан таништириш юзасидан ўқувчиларга кўрсатма берилади. Иккинчи босқичда шу ўқув материаллар асосида билим, кўнима ва малакалар шакллантирилади.

Ўқувчилар китоб ва уларнинг муаллифлари ҳақидаги билимларни бевосита амалий фаолиятлари, яъни китоб устида ишлаш жарёнида эгаллайдилар.

Синфдан ташқари ўқиш машғулотлари ўқиш дарслари билан боғлаб олиб борилади. Ўқувчилар ўқитувчи раҳбарлиги остида аввал мавзуга оид бир неча китоб билан танишсалар, кейинроқ болалар ёзувчиларнинг асарлари билан танишадилар, сўнгра болаларнинг қизиқишларига мос, руҳиятларига яқин ҳар хил муаллифларнинг бир мавзуга доир китобларини мустақил танлаб олишга ўтадилар.

1-синфда синфдан ташқари ўқиш машғулотларида савод ўргатиш дарсларида ҳосил қилинган кўникма ва малакалар асосида болаларнинг она – Ватан, миллий қадриятлар ҳақидаги тасаввур тушунчалари кенгайтирилиб, бойитилади.

2-синфда ўқувчилар кичик ҳажмдаги асарларни ўқитувчининг топшириғи ва ёрдами асосида мустақил ўқишга ўтадилар.

3 ва 4-синфларда синфдан ташқари ўқиш машғулотларида ўқувчиларнинг мустақил ўқишлари учун кишиларнинг ҳаёти ёрқин тасвирланган, уларнинг маънавий-аҳлоқий турмуш тарзи акс эттирилган бадиий адабий асарлар тавсия этилади. Жумладан, ўқув материали сифати саргузаштларга бой асарлар, она табиат саҳовати, кишиларнинг ўзаро меҳр-муҳаббати тараннум этилган, буюк аждодларимизнинг оламшумул фаолиятлари кўрсатилган ахлоқий-маърифий ҳикоялар, истиқлол тўғрисидаги асарлар билан таништиришга аҳамият берилган.

Ўқувчиларнинг болалар китоби, газетаси ва журналлари билан мустақил ишлашда синф ва мактаб кутубхонаси билан ҳамкорликни тўғри йўлга қўйиш, синфдан ташқари ўқиш машғулотларининг самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатади.

Биринчи синф ўқувчиларининг китоб билан мустақил фаолиятини шакллантириш учун синф кутубхонаси ташкил этилади.

Иккинчи синфда эса китоблар кўргазмаси мавзулар асосида ташкил этилади. Масалан, Ватан, истиқлол, табиат, ахлоқий-маънавий қадриятлар, буюк аждодларимизнинг қаҳрамонона жасоратлари каби мавзулар шулар жумласидандир. Бундай китоб кўргазмалари ҳамда тавсия этилаётган китоблар рўйхати ўқувчилар савияларига мос асарларни танлаб ўқишларига ёрдам бериши керак.

Учинчи синф китоблар кўргазмасида китоблар муаллифларига қараб тартибланади. Шоирларнинг асарлари тавсия этилган китоблар рўйхати ва китоб устида мустақил ишлаш учун мавзулар бўйича картотекалар мавжуд бўлади.

Тўртинчи синфда синф ва мактаб кутубхонасидаги мавжуд бадиий, тарихий адабиётлар, болалар газетаси ва журналида босилган, ўқувчилар ўқиши учун тавсия этилган мақолаларнинг "Нимани ўқишим керак?" сарлавҳали каталогини (мавзуси ёки муаллифи бир хил китоблар ва мақолаларнинг маълум тартибда тузилган рўйхати) тузиш тавсия этилади.

Иккинчи синфдан бошлаб ўқувчиларни шаҳар ва туман кутубхоналари билан таништириш, саёҳатлар уюштириш тавсия қилинади. Учинчи ва тўртинчи синфларда китобхон ўқувчиларни тарбиялашга, уларнинг кутубхоналардан мустақил фойдаланишларига ёрдам берадиган адабий эртаклар, бадиий ўқиш каби тадбирларни ўтказиш кўзда тутилди.

Синфда ва синфдан ташқари ўқиш бошланғич синфларда ўқитиладиган барча фан дастурларининг бўлимлари билан бевосита боғлиқ. Ўз навбатида она тили ва тўғри ёзув, атрофимиздаги олам, табиатшунослик, тасвирий санъат ва мусиқани ўрганишда олинган билим ва ҳосил қилинган кўникмалар ўқиш дарсларида фойдаланилади.

Ўқиш кўникмалари. Матн ва боғланишли оғзаки нутқ устида ишлаш

Ўқиш машғулотларини ўтказиш жараёнида ўқувчиларда нутқ фаолиятининг асосий кўриниши бўлган кўникмалари, матн ва китоб устида ишлаш, ўқувчиларнинг боғланишли нутқини ўстириш, нутқ маданиятини ривожлантириш назарда тутилади.

1-синфда ўқувчилар матнни онгли, тўғри ва бўғинлаб сидирға ўқишни ўрганадилар. Олти-етти ёшли болаларнинг нутқини такомиллаштириш учун унинг нутқидаги камчиликларни ўқиш дарсларидагина эмас, балки барча фан юзасидан ўтказиладиган дарсларда ҳамда дарсдан ва мактабдан ташқари ўтказилган машғулотлар жараёнида ҳам тузатиб боришга алоҳида аҳамият бериш зарур.

2-3-синфларнинг ўқиш дарсларида тўғри, тез ўқиш, онгли, ифодали ўқиш кўникмаларини ўстириш ва такомоллаштириш зарур. Бунга асарни ва унинг қисмларини ўқувчиларга бир неча марта қайта ўқитиш билангина эришиш мумкин.

Болалар ўқилган асарлар юзасидан берилган саволларга жавоб беришга ўрганадилар. Матн устида ишлаш ўқитувчи раҳбарлигида олиб борилади.

2-синфда ўқувчиларда сўзларни тўлиқ сидирғасига ўқиш малакаси шаклланади. Ўқишнинг тўғри ва ифодали бўлишига эришилади, ўқиш техникаси тезлашади. Бу синфда

ўқувчилар матннинг айрим қисмларини, қисқа ҳикояларни ичда (овозсиз) мустақил ўқишга ўтадилар. Матн устида ишлаш мураккаблашиб боради, болалар ўқитувчи раҳбарлигида асарнинг асосий мазмунини аниқлайдилар, қаҳрамонларнинг хатти-ҳаракатини ифодаловчи сўз ва ибораларни топишга, воқеа-ҳодисаларни сўз билан тасвирлашга ўрганадилар. Уларда сўз бойлигига талаб ортади.

Нутқ софлиги ва аниқлигига эътибор кучаяди, луғати бойийди ва фаоллашади, нутқ суръати ошади, сўзларни тўғри қўллашга, овозни бошқаришга ўрганади.

3-синфда сўзларни бутунича сидирға ўқиш кўникмаси тўла шаклланади. Бу эса ўқувчиларнинг онгли ва ифодали ўқишга қўйилган талабларни ўстириш имкониятини беради.

Ўқиш дарсларида болаларнинг матн мазмунини ўзлаштириш устида мустақил ишлашга, ҳикоядаги воқеа-ҳодисаларнинг изчиллигини белгилашга, ўзаро боғланиш сабаб-натижаларини аниқлашларига алоҳида аҳамият берилади. Матннинг бадиий хусусиятларини, тасвирий воситаларини аниқлаш устида ишлаш давом эттирилади.

Ўқувчиларини ўз нутқларида мақоллардан, ҳикматли сўз ва иборалардан фойдаланишга, сўзларни тўғри танлашга, гап қурилишидаги (сўзларнинг бир бирига боғланишидан) тўғри фойдаланишга ўргатиш талаб этилади. Ўқиш дарсларида ўқувчиларнинг сўзларни адабий қоидаларга мувофиқ талаффуз этишлари талаб этилади.

4-синфда ўқувчилар сўзларни бўғинламай сидирға ўқишлари, матнни тез, тўғри, онгли ўқий олишлари керак. Бу синфда бўғинлаб ўқишга йўл қўймаслиги керак. Болалар ўқилган матн мазмунини мустақил равишда қайта ҳикоя қилишлари, матн юзасидан содда режа туза олишлари, унинг асосий мазмунини ажрата олишлари, ўқилган матнни тўла, қисқартириб танлаб қайта ҳикоялашлари зарур. Ифодали ўқиш ва ўзаро нутқий фаолият жараёнида болаларнинг адабий талаффуз меъёрлари шаклланади. Ўқувчилар нутқининг фаоллашуви, нутқнинг грамматик шаклларини тўғри қўллаш ва тўғри талаффуз этиш болалар нутқининг равон, ифодали бўлишига ёрдам беради.

5 – 9-синфлар Адабиёт дастурини тузишда қуйидаги жиҳатлар инобатга олинди:

1. Адабиёт фақат педагогик мақсадларга хизмат қилувчи фан бўлибгина қолмай, умумий ўрта таълим мактабларида ўқитиладиган бошқа фанлар сингари, ўқувчиларга биринчи навбатда билим бериши, яъни кўп асрли қозоқ, ўзбек адабиёти тарихи ва ҳозирги адабий жараённинг асосий йўналиши – етакчи ёзувчилар ва улар ижоди билан, шу ёзувчилар ижодида ўз ифодасини топган халқ ва мамлакат тарихи билан таништириши, адабиётнинг фан сифатидаги ўзига хос томонлари ва назарий масалалари ҳақида тасаввур бериши лозим. Аниқроқ айтганда, умумтаълим мактабини битириб чиққан ўқувчи қозоқ, ўзбек адабиётининг энг қадимги давридан ҳозирги даврига қадар босиб ўтган йўли ҳақида, атоқли ёзувчиларнинг ҳаёти ва ижоди ҳақида муайян билимга эга бўлиши лозим.

2. Қозоқ адабиёти қўриқ ва бўз ерда пайдо бўлган эмас. Ёзма адабиётдан бир неча аср аввал халқ оғзаки ижоди яратила бошланган ва бу оғзаки ижод ҳозирга қадар яшашда давом этиб келади. Ёзма адабиётнинг майдонга келишида муҳим манба бўлган қозоқ халқ оғзаки ижоди дунёдаги энг бой оғзаки ижодлардан бири бўлиб, кўплаб достон, афсона, ривоят, эртак, қўшиқ, мақол, топишмоқ сингари асарларни оладики, уларда, бир томондан, халқ тарихи, маиший маданияти, урф-одатлари ва ҳ.к.лар ўз аксини топган бўлса, иккинчи томондан, шу асарлар халқни, айниқса, ёш авлодни миллий анъаналар руҳида, шунингдек, ватанпарварлик, эркпарварлик, меҳнатсеварлик руҳида тарбиялаб келган. Шунинг учун ҳам ёзма адабиёт билан бирга, умумий таълим мактаблари ўқувчиларига қозоқ халқ оғзаки ижодининг энг яхши намуналари ҳақида ҳам билим бериш мақсадга мувофиқ.

3. Қозоқ адабиёти жаҳон адабиётининг таркибий қисмидир. Қозоқ адабиёти бошқа адабиётлар сингари, миллий заминда туғилган ва шу заминда ривожланиб келади. Ўзбекистон жаҳон ҳамдўстлигининг тўлақонли аъзоси бўлган ҳозирги кунда фақат қозоқ, ўзбек адабиётини ўрганиш ўқувчилар учун етарли эмас. Жаҳон адабиётининг турли

тарихий-адабий даврларда яратилган энг яхши асарлари ва шу асарларнинг муаллифлари ҳақида билимга эга бўлиш, бир томондан, ўқувчиларга қозоқ, ўзбек адабиётининг миллий ўзига хослигини тушуниш имконини берса, иккинчи томондан, уларнинг адабиёт ҳақидаги билимларини бойитади. Шунинг учун 7-синфнинг адабиёт дастурида бошқа халқлар адабиётидан ҳам айрим характерли намуналар бериш тажрибасига тўла амал қилинди.

4. Адабиёт ижтимоий фан тармоғи сифатида шу кеча-кундузда туғилиб ва шаклланиб келаётган авлодларни миллий ғоя асосида тарбиялаш ишига хизмат қилиши зарур. Ўзбекистон Республикасининг Конститутсиясига зид (масалан, диний ва миллий тотувликка раҳна солувчи), миллий ғояга зид (масалан, пантуркизм, шовинизм, ксенофонияни тарғиб қилувчи), миллий ифтихор туйғусини тарбиялаш тамойилига мос келмайдиган (масалан, нигилизм, ғоясизлик, тушкунликка мойиллик, космополитизм руҳидаги) асарлар дарсликдан жой олмаслиги керак. Айни пайтда дастурда, айниқса, дастур асосида ёзиладиган дарслик ва услубий қўлланмаларда шундай асарларга нисбатан ўқувчиларда иммунитент ҳосил қила биладиган тушунча ва тасаввурлар бериш айни муддаодир.

5. 5-7синфлар учун яратилган амалдаги дастурларда халқ оғзаки ижоди, мумтоз адабиёт, замонавий адабиёт ва жаҳон адабиёти материаллари муайян мавзу (рукн) лар бўйича берилган бўлса, 8-9синфлар учун яратилган дарсликлар адабиётни тизимли ўрганиш мақсадига бўйсундирилган эди. Дастурнинг қайта ишланган ҳозирги нусхасида ана шу илмий-педагогик тамойилни сақлаб қолиш мақсадга мувофиқ деб топилди.

6. Одатда адабиёт фани бўйича тузилган дастурларда мумтоз ва замонавий адабиёт тарихида катта мавқега эга бўлган, тарих ғалвиридан ўтган, миллий адабиёт тараққиётига муҳим ҳисса қўшган ёзувчилар ва уларнинг сара асарлари ўқувчиларга ўрганиш учун тавсия этиб келинади. Аксар Шарқ ва ғарб мамлакатларида қабул қилинган ушбу тамойил, афсуски, дастурнинг олдинги нусхасида эътиборга олинмади. Мазкур дастурда ҳозирги қозоқ, ўзбек адабиётида катта мавқега эга бўлмаган ёзувчилар ва уларнинг асарлари ҳам ўқувчиларга тавсия этилди.

7. Замонавий қозоқ адабиётининг бир қатор намояндалари ўзлари туғилиб ўсган вилоятларда ижод қилиб келадилар. Улар орасида бадиий етук, миллий ғояга хизмат қилувчи асарларни ятатаётган ёзувчилар ҳам оз эмас. Шудай ёзувчиларнинг сара асарлари дастурдан ўрин олишга ҳақли ва муносибдир.

8. Дастурнинг янги таҳририда тушириб қолдирилган, аммо мустақиллик йилларида самарали ижод қилаётган, шахсий ҳаёти ва инсоний фазилатлари билан ўқувчиларга ўрнак бўла оладиган айрим ёзувчилар ижоди 9-синфда «Мустақиллик даври адабиёти” фаслида ўтилиши ёки ўқувчиларнинг мустақил ўқишлари учун тавсия қилиниши мумкин.

Оқу бағдарламасының мазмұны
1- сынып

Оқу кітабы (68-сағат)

Оқушылардың білімін және ой- пікірін жетілдіріп, кеңейту. Балаларды түсініп, шапшаң, мәнерлеп оқуға төсілдіру.

Отан, оның табиғаты, кітап, білім, ана, адам, еңбек сияқты аталы сөздер арқылы оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу. Балалардың ақыл –ойын дамыту. Халқымыздың өткен тарихы, тарихи атаулы даталар арқылы да әр тарапты мағлумат беру.

Өзбекстан –Отаным менің (18 сағат)

Бұл бөлімде балаларға барлық қуаныш шаттықты ұсынған туған жеріміз- Өзбекстан екені жайлы алғашқы мәліметтер, түсініктер беріледі. Отанымыздың қалалары Самарқанд, Бұхара жайлы мәліметтер беріледі. Таңдап алынғар шығармалар Отанымыз алдындағы борыш пен жауапгершілікті мойындауды қалыптастырады. Отанға деген сүйіспеншілігін оятады, тәрбиелейді. «Өзбекстан –Отаным менің» тақырыбына шағын шығарма жазу. Қыс, Жыл мезгілдері, Қысқы демалыс жайлы шығармалар орын алған.

Білім - өмір шырағы (11 сағат)

Білім өмір шырағы бөліміндегі әдеби шығармаларды оқу арқылы балалар кітаптың адам өміріндегі маңызы, білім алудағы әсері жайлы түсінікке ие болады. «Білім - өмір шырағы» тақырыбына әңгіме жазу.

Табиғатты қорғай жүрейік (15 сағат)

Табиғатты қорғай жүрейік бөлімінде көктемнің адам өмірі мен бүкіл табиғат әсері, табиғат құбылыстары, құстар, Наурыз мерекесі жайлы әңгімеленген шығармалар орын алған. «Өлкеміз (қаламыз, ауылымыз)» табиғаты тақырыбына шығармашылық мазмұндама жазу.

Біз - ұлылар әулетіміз (8 сағат)

Біз ұлылар әулетіміз бөлімінде елімізден шыққан ұлы ғұламалар А. Яссауи, Әмір Темір, Мырза Ұлықбек, Орал Таңсықбаевтардың өміріне байланысты шығармалар негізінде ұлттық түсініктер беріледі. Оқушылар ескерусіз келешек болмастығы жайлы түсінікке ие болады.

Әдеп пен әдемілік (7 сағат)-

Әдеп пен әдемілік бөлімінде жақсыдан үйрен, жаманнан жирену, Ата насихаты, әдепті балалар, асыл шөп, аңғалдық, бата, таудай бол тақырыптары бойынша балалар әдептілік, достық, кішіпейілділік, киіне білу әдебі жайлы түсініктерге ие болады. «Мен әдепті боламын» деген тақырыпта шығармашылық мазмұндама жазу.

Халық ауыз әдебиеті (4 сағат)

Халық ауыз әдебиеті бөліміне енгізілген шығармалар оқушылар сезіміне ана әлдиімен кіріп келген ауыз әдебиеті шығармаларынан үлгілер, ертегілер берілген болып, шыншылдық, пәктік пен адалдық, достық, ортақтық, татулық жайлы түсінікке ие болады.

Жадырап жаз келді (5 сағат)

Еңбек түбі береке бөлімінде еңбектің арқасынан бақытқа, туған жер адамдардың еңбегінің арқасында байлыққа ие болуы туралы түсініктерге ие болады. «Кім болам?» тақырыбына әңгіме құрау.

Оқу дағдылары. Саналы оқу дағдысы. Оқу жылының соңында мәтіндерді дұрыс, мөлшерінде, анық, саналы, оқу. Құрылысы күрделі сөздерді буындап тегіс оқу. Сөйлемдерді тыныс белгілеріне сүйене отырып, мәнерлеп оқу. Таныс емес мәтінді 1 минутта оқу жылдамдығы 25-30 сөз.

Жаттап алу үшін оқу жылы барысында 5-6 өлеңді жаттап алу талап етіледі.

Сыныптан тыс оқу және тіл дамыту

Сыныптан тыс оқу үшін 8-16 бетті шағын көлемдегі шығармалардан құралған балалар кітаптары таңдап алынады. Әрбір сыныптан тыс оқу сабағында 1-1,5 -бетті шығармадан пайдаланылады. Олармен оқушылар оқытушының оқып беруі арқылы таныстырылады.

Сыныптан тыс оқу дәстурінің негізгі міндеті оқу біліктерін жетілдіру, білімдерін байыту, кітаппен өз бетінше еркін істеуге үйрету. Аптадағы соңғы оқу сабағының 20 минуты сыныптан тыс оқу үшін ажыратылады.

Оқу тақырыбы сыныпта оқылатын шығармалар тақырыбымен сәйкестігі-не, тәлім-тәрбие бірлігіне, басқышты және балалардың қызығуын да ескере отырып белгілденеді және шығармалар таңдап алынады.

Негізіне төмендегі тақырыптар жоспарланады.

1. Гүлде-жайнаӨзбекстан
2. Өзбектанның қахарман перзенттері
3. Табиғат - біздің үйіміз
4. Бала әдебімен әзіз
5. Білім ал - өнер ізде

Сыныптан тыс оқудың негізгі міндеті балалардың білімін байыту және оқу дағдыларын қалыптастыру. Оқытушыларға сыныптан тыс оқу сабақтарында қызықты, қажетті болған кітаптар, олармен танысу тәртібі

бойынша ұсыныстар беріледі. Мектеп кітапханасымен бірге кітап көрмелері ұйымдастырылады.

Кітап мұқабасы титулы, беттерін ажырата алу, шығарма авторы, аттары, суретшілерді таныпбіліп алу. Сурет бойынша шығарманың не жайлы екенін, мазмұнын анықтауға жетісу. Оқушылардың оқыған кітаптарының тізімін жазып баруға үйрету.

Оқушыларға белгілі тақырыптарда ұсынған шығармалар ішінен кітап таңдау және оку дағдыларын қалыптастыру, оқыған шығармасының мазмұнын қысқаша айтып беруге үйрету.

2- синип
ОјУ КІТАБЫ
(136 са¬ат)

Алтын µя –мектебім (7 са¬ат)

Атын µя мектебім б£лімінде Т¡уелсіздік та¦ы, Мектеп бізді¦ екінші ¯йіміз екені, оны £з анамыздай арда°тау керек екенін о°ушылар санасына сі¦діру. Ана тіліміз µлт ма°танышы, имандылы°ты, м¡дениетті¦, білімні¦ °азынасы, оша¬ы екенін µ°тыру. ¢ркім £з мектебін арда°тауы керек екенін жайлы т¯сінікке ие болады. «Ма¬ан білім неге керек?» таєырыбына ша¬ын ¡¦гіме жазу.

Алтын к¯з (10 са¬ат)

Алтын к¯з б£лімінде К¯з таби¬аты, жеміс - жидекті¦ балбырап пісуі, алтын д¡н, к¯згі желді¦ тµруы, ма°таны теру, ма°ал, жµмба°, адамны¦ то¬ыз жауы, айлар сыры, к¯з таби¬аты, жайлы шы¬армалар, £лендер беріледі. К¯зде адамдарды¦ мейнеті оларды¦ таби¬ат°а деген мейірі туралы т¯сініктер беріледі.

Халы° ауыз ¡дебиеті. (5 са¬ат)

Халыє ауыз ¡дебиеті б£лімінде о°ушылар ата- бабаларымыздан мµра болып келе жат°ан жµмба°тар, £тірік £ле¦дер, µлтты° ойындар мен танысады. Бµлар ар°ылы баланы¦ ой- пікірін дамыту¬а °аратылады.

јµстар мен хайуанаттар жайында (8 са¬ат)

Адамдарды¦ єµстар хайуанаттар¬а деген єатынасы. «Хайуанаттар ¡леміне» саяхат, єµстар таби¬атымызды¦ бір б£лігі, оларды барынша абайлап, к¯ту керектігі µєтырылады. О°ушыларды хайуанаттар д¯ниесіне °ызы°тыру мен олар¬а мейір беруге ¯йрету. «Жануарлар ынтыма¬ы» таєырыбында ертегі єµрастыру.

Аталар с£зі аєылды¦ к£зі (5 са¬ат)

Ата-бабаларымызды¦ £негелі пікірлерін жаттап алу, олар¬а бойынсµну, м¡тіндерді оєу, оларды¦ ма¬ынасын талєылау, мысалдар айту. Оєушыларда µлттыє салтєа мейір єойдыру.

¼ыс °ызы¬ы (15 са¬ат)

Бµл б£лімде јысєы таби¬ат, Дала мен баєшаларды¦ єысєы к£рінісі, оєушыларды¦ єысєы демалыс к¯ндері, єысєы ойындар. Аяз ата мен єарєыз балаларды¦ єона¬ы сияєты таєырыптар єалыптасєан. јыста таби¬ат мен таби¬атєа саяхат. «К£¦ілді єыс» таєырыбына шы¬арма жазу.

Ту¬ан жер - алтын бесігім (19 са¬ат)

О°ушылар¬а ту¦ан жеріміз ¤збекстан Республикасы, оны¦ астанасы Ташкент екенін µ°тыру. ¢ркім £з ана жµртын арда°тауы, оны¦ тыныш, к£ркем болуы ¯шін ¡рекет етуін о°ушылар¬а мысалдармен т¯сіндіру.

«Ту¬ан жер - алтын бесігім» таєырыбына ¡¦гіме жазу.

Таби¬атты єор¬ап аялайыє (8 са¬ат)

Балаларды таби¬атєа жаєындастыру маєсатында ол туралы ата-бабаларымызды¦ насихаттары, жазушы мен аєындарды¦ шы¬армаларынан ¯лгілер, м¡тін мазмµнына сай суреттер беріледі. Ал¬ашєы берілген шы¬армалар бойынша оєушыларды¦ таби¬атєа деген сана-сезімін ояту.

Алын µя –жанµя (8 са¬ат)

Бµл б£лімде Отбасында болатын жа¬дайлар. ¢ке, ¡кені¦ °µша¬ы, атаны¦ батасы, ¡ділдік дегеніміз не, ¯йдегі жан-жануарды¦ °ызы°тары жайлы £ле¦ ¡¦гімелер берілген.

Сегізінші наурыз –халы°аралы° ¡йелдер к¯ні (8 са¬ат)

Сегізінші наурыз –халы°аралы° ¡йелдер к¯ні б£лімінде аналарды єµрметтеп аялау, Ана туралы £ле¦-жырлар беріледі. Сегізінші наурыз – халы°аралы° ¡йелдер к¯ні. Аналар туралы маєал-м¡телдер.

¸лысты¦ µлы к¯ні (10 са¬ат)

¸лысты¦ µлы к¯ні б£лімінде Наурыз туралы таєырыптар беріледі. К£ктемгі саяхат пен серуендер. Елді¦ б¡рі жµмыста. «С¡лем Наурыз» таєырыбына шы¬армашылыє мазмµндама жазу.

Жа°сылы° пен жаманды° (20 са¬ат)

Жа°сылы° пен жаманды° б£лімінде жаєсылыє пен жамандыє, достыє, туралы т¯сінік беріледі. Жаєсылыє, жамандыє туралы маєал- м¡телдер. «Мен єалай аєылды болдым?» таєырыбына ¡¦гіме єµрау.

Отан с¯йер µлан бол (8 са¬ат)

Отан с¯йер µлан бол б£лімінде 9 мамыр –Еске алу ж¡не єастерлеу к¯ні. Ташкенттегі «Шейттер жады» ескерткіші. ¸лы Отан со¬ысы ардагерлері, Отан туралы шы¬армалар берілген. Отан туралы маєал-м¡телдер жинау.

Жар°ын жаз (5 са¬ат)

Жар°ын жаз б£лімінде Жазды¦ таби¬аты, пісікшілік, оєушыларды¦ жаз¬ы демалысы ж¡не е¦бектері туралы £ле¦дер, м¡тіндерді оєу ж¡не жаттап алу. Жаз туралы єысєаша ¡¦гіме єµрау. Таби¬атты баєылау, серуен саяхатєа бару.

Жыл бойы £тілгендерді °айталау- 2 са¬ат

О°у да¬дылары: Оєу да¬дысы. Оєу жылыны¦ бірінші жартысы; саналы, дµрыс буындап бір тегіс оєу. Таныс емес м¡тінді оєу жылдамды¬ы бір минутта 30-35 с£з. Оєу жылыны¦ екінші жартысында с£здерді б¯тіндей, (кейбір к£п буынды с£здерді буындап) дµрыс т¯сініп ж¡не м¡нерлеп оєу. Таныс емес м¡тінді оєу жылдамды¬ы бір минутта 40-50 с£з. Оєу барысында ¯тір мен с£йлем со¦ында¬ы тыныс белгілеріне сай пауза¬а к£¦іл б£лу.

М¡тін ¯стінде жµмыс ж¯ргізу. Ауызша тіл байланысы. М¡тін мазмµны жайлы т¯зілген сµра°тар¬а жауап °айтару. О°ытушы сµра¬ы, о°улы°та берілген сурет жайлы м¡тін мазмµнын °айта ¡¦гімелеу. О°ытушы ж¡рдемінде м¡тінді б£лімдерге б£лу, олар¬а та°ырып та¦дау, м¡тінні¦ негізгі

мазмµнын аны°тау; м¡тінде °атынасушы кейіпкерлерді, таби¬ат к£рінісін бейнелеуші с£здерді талдау ж¡не осы с£здер ж¡рдемінде ауызша ¡¦гіме єµрау. Ертек, £ле¦, ¡¦гімелерді жанрларына °арап ажырата алуы. О°улы° мазмµны мен істей алуы.

Сыныптан тыс оєу мен тіл дамыту (17 са¬ат)

Оєу материалдары. 8-30 бет к£леміндегі балалар¬а сай ¡деби, ¬ылыми-¡деби кітаптар. Оєушылар дыбыс шы¬армай еркін оєу ж¡не та¦дап дыбыс шы¬арып оєу ¯шін 1-1,5- бет к£лемдегі £ле¦, ертек ж¡не ¡¦гімелер.

Оєу таєырыптары. ¸лы Отан ж¡не ата-бабалар ерлігі, £сімдіктер, єµстар ж¡не жануарлар туралы шы¬армалар.

Кітапты¦ мµєабасы (титулы), беттерін ажырата алу.

Кітапты¦ атын, авторы мен суреттері негізінде мазмµнын аныєтай алу.

Кім немесе не ж£нінде єызыєты¦? сµраєтарына жауап беру; јахармандарды¦ єимыл-¡рекеттерін, ¡дебін ж¡не олар басынан £ткізген оєи¬аларды еркін баяндай алу.

3- СЫНЫП

ОјУ КІТАБЫ

(136 са¬ат)

Егемендік –ерлігім, елдігім (5 са¬ат)

Бірінші °ырк¯йек ¤збекстан Республикасыны¦ Т¡уелсіздік к¯ні. ¤збекстан Республикасыны¦ Мемлекеттік ¡нµраны, туы. ¤збекстан Республикасыны¦ Мемлекеттік елта¦басы. Ташкент- ¡сем єалам. Отан туы жайлы м¡лімет. Елімізді¦ т¡уелсіздігі жайлы маєал-м¡телдер оєытылады.

-ажап £лкем, азат £лкем- ¤збекстан (5 са¬ат)

Мен елімді с¯йемін, Борыш, Мені¦ Отаным, Егеменді елімізді¦ картасы, Конституция жайлы т¯сініктер беріледі. ¢рбір азамат £зі туылып £скен отанын с¯юі, ол ¯шін жанын аямауы, ана тілін єадірлеу туралы ¡деби шы¬армалар оєытылады.

Халы° ауыз ¡дебиеті (25 са¬ат

Халы° ауыз ¡дебиеті б£лімінде халєымызды¦ мы¦да¬ан жылдар бойы жаратєан £ле¦дері, балаларды¦ єызыєты ойын-£ле¦дері орын ал¬ан. Бесік жыры, ¢лди, Тµсау кесер, Жа¦ылтпаштар, ¤тірік £ле¦дер, Жµмбаєтар, маєал-м¡телдер оєыты-лады.

К¯ткен к¯зім келді¦ бе? (12 са¬ат)

К¯ткен к¯зім келді¦ бе? б£лімінде к¯згі таби¬ат к£рінісі, адамдарды¦ е¦бегі, µлттыє ¡дет-¬µрыптарымыз сі¦дірілген ¡¦гіме, £ле¦, а¦ыз, маєал-м¡телдер, жµмбаєтар берілген.

¸ла¬атты µландар (10 са¬ат)

¸ла¬атты µландар б£лімінде адамзатєа т¡н бол¬ан тамаша адамгершіліктер, шыдамды, мейірлі болу, ата-аналарды¦ е¦бегін єадірлеу, ¡деп, достыє, татулыє, £нер иелеу туралы шы¬армалар берілген.

јыс кереметтері (7 са¬ат)

Бµл б£лімде єыс к£ріністері, таби¬аты, хайуандарды¦ єысєы £мірі, адамдарды¦ єысєы е¦бегі, балаларды¦ ойыны, жа¦а жыл мейрамы туралы ¡¦гіме, ертектер мен жµмбаєтар берілген. «Бізді¦ єыс» таєырыбына шы¬арма жазу.

Отан деп £ссін жас жаны¦ (8 са¬ат)

Отан деп £ссін жас жаны¦ б£лімінде Отанымызды¦ £ткені, балаларды¦ білім алуы, Отанымыз к¯зетшілері жайлы шы¬арма мен маєал-м¡телдер берілген. «Бейбітшілік со¬ысты же¦еді» таєырыбында фотоальбом жасау.

Бес н¡рседен °ашы° бол, бес н¡рсеге асы° бол (10 са¬ат)

Бµл б£лімде ¬ылым, білім, £тірікті¦ залалы туралы ¡¦гіме, ертек, мысалдар жаєсылыє пен жамандыєты ажырата білуі туралы ¡¦гіме, ертек, мысалдар берілген.

К£ктем с¡ні (14 са¬ат)

Бµл б£лімде жазушыларымызды¦ к£ктем таби¬аты суреттелген, хайуандарды¦ к£ктемгі £мірі, адамдарды¦ е¦бегі туралы шы¬армалар берілген. К£ктем таби¬аты, г¯лдер, £сімдіктерді¦ к£ктемгі £мірі, адамдарды¦ к£ктемгі е¦бегі, балаларды¦ ойындары туралы шы¬армалар мен £ле¦дер. К£ктемде таби¬атєа серуен мен саяхат.

Жаєсы ¡йел барлыє жµртты¦ анасындай (15 са¬ат)

Жаєсы ¡йел барлыє жµртты¦ анасындай б£лімінде 8 наурыз аналарымызды¦ мейрамы, аналарымыз туралы ¡¦гіме, £ле¦дер, наєыл £ле¦дер, маєал-м¡телдер орын ал¬ан. «¤зім сал¬ан суреттер» деген альбом дайындау.

Таби¬ат – Алтын µямыз (16 са¬ат)

Бµл б£лімде таби¬ат ж¡не оны¦ адамдар¬а єызметі, £лкеміз таби¬аты, ту¬ан елімізді¦ байлыєтарын асырау, £сімдіктер, хайуанаттар ¡лемі, таби¬ат °µбылыстары туралы жµмба°тар, шы¬армалар ¯йреніледі.

Ел с¡улеті – Батырлар (7 са¬ат)

Бµл б£лімде оєушыларды £ткен уаєытта жасап халєы мен Отаны ¯шін шайєасєан батырлар туралы шы¬армалар берілген. Батырлар туралы маєал- м¡телдер, а¦ыздар мен £ле¦дер орын ал¬ан.

Жал°ау болма, е¦бек етіп, мал £сір (10 са¬ат)

Жал°ау болма, е¦бек етіп, мал £сір б£лімінде оєушыларды¦ жалєау болмай е¦бек етуге, мал £сіру, малды¦ адамзат ¯шін пайдасы туралы ¡¦гіме мен £ле¦дер берілген. Мал, °ой, жыл°ы, торпа°, °µлын, т¯йе жайлы жазыл¬ан шы¬армалар, а°ыл-ке¦естер.

Е¦бексіз мал табылмас (12 са¬ат)

Е¦бексіз мал табылмас б£лімінде о°ушыларды е¦бекс¯йгіштікке адал е¦бек етуге т¡рбиелейтін таєырыптар берілген. Е¦бекке байланысты ма°ал-м¡телді жаттау. Сауыншы сиырды немен сауады, домбырашы домбыраны немен тартады, °µрылысшы кірпшті немен °алайтынын о°ушыларды¦ сана-сезіміне сі¦діру. «Мен £нерлі боламын» таєырыбына шы¬армашылыє шы¬арма жазылады.

4-сынып

О°у кітабы
(136 са¬ат)

Д¡улетті елім – с¡улетті елім (5-са¬ат)

¤збекстан Республикасыны¦ мемлекеттік р¡міздері. Отан туы. Мерейі¦ ¯стем бол¬ай, ту¬ан ел. Отан. Еліміздi¦ т¡уелсіздігі жайлы шы¬армалар. «Г¯лде-жайна ¤збекстан» таєырыбына шы¬армашылыє мазмµндама жазу.

Та¦¬ажайып алтын к¯з (8-са¬ат)

Бµл б£лімде алтын к¯зді¦ адамзат пен таби¬атта тµтєан орны жайлы ¡¦гімеленген шы¬армалар берілген. Таби¬ат єойнына саяхат. «¤лкеміз (ауылымыз, єаламыз) таби¬аты» таєырыбында шы¬армашылыє шы¬арма.

Ту¬ан жер аясында (6-са¬ат)

Ту¬ан жер аясында б£лімінде Ту¬ан жер, Т¡уелсіздік балалары, Т¡уелсіздік туралы тол¬аулар берілген. Жер, Ту¬ан жер туралы ма°ал-м¡телдер, даналардан шы°°ан шешендік на°ылдардан жаттау.

Е¦бек т¯бі - береке (6-са¬ат)

Е¦бек т¯бі – береке б£лімінде т¯рлі мамандыєтар туралы £ле¦, м¡тін, ¡¦гімелер берілген. Берілген таєырыптарда¬ы ¡¦гіме мен £ле¦дер адамзатты¦ е¦бек арєылы баєытты, тыныш- тату £мір с¯руі жайлы с£з болады. Осы шы¬армалар негізінде «Мен с¯йген мамандыє» таєырыбында ша¬ын шы¬арма жазы¦дар.

¢лемге м¡шһур бабалар (9 са¬ат)

Бµл б£лімдегі ¡¦гіме, а¦ыз, £ле¦дер Отанымызды¦ тарихы, оны¦ єасиеттілігі, ¢бу Насыр ¡л – Фараби, Махмуд ¼аш°ари, Мір ¢лішер -иесиддинµлы Науаи сияєты µлы ата-бабаларымызды¦ £мірі, шы¬армалары жайлы ¡¦гімеленеді.

Халы° ауыз-¡дебиеті (13 са¬ат)

Бµл б£лімде жылдар бойы ауыздан-ауыз¬а £тіп келе жатєан халыє ауыз ¡дебиетінен балаларды¦ ой- £рісін ке¦ейтетін, ой шапаша¦ды¬ын ны¬айтатын маєал- м¡телдер. Маєал- м¡телдерді¦ тура ж¡не ауыспалы ма¬ынасын µ¬ындыру. Ерлік, батырлыє, адамгершілік жайында¬ы маєал-м¡телдер. Жµмбає, жа¦ылтпаштар балаларды аса дµрыс, ¡рі барынша айєын с£йлей білуге жµмылдыратынды¬ы.

¼ызы°°ы толы °ыс айы (5 са¬ат)

Б£лімге єыс мезгілінде таби¬атта болатын £згерістер, єыс туралы £ле¦, ¡¦гіме, жµмбаєтар берілген. «Біздi¦ єыс» таєырыбына мазмµндама жазу.

Ерте ерте ертеде (6 са¬ат)

Ертегілерді¦ жанрлыє ерекшеліктерін д¡йектеу. Ертегілерді¦ м¡нін айшыєтау. Оларда сыр шерткен ой-арман тілектер, даналыє сипаттары.

Ертекте ке¦ £ріс табатын жауыздыє пен ізгілік, адалдыє пен ізгілік, адалдыє пен зµлымдыє , халыє сенімі, асєає арманы, єиялы бойынша с£з болады.

¢деп пен ¡демілік (11-са¬ат)

¢деп пен ¡демілік б£лімінде жа°сы мінез бен жаман ¡деттер, сыпайылы° ж¡не ¡деп жайлы, адалдыє, п¡ктік, шыншылдыє туралы с£з болады. Т¡лімдік- т¡рбиелік, £негелік идеяларды¦ м¡нін µ¬ындыру. «Мен ¡депті боламын» таєырыбына шы¬армашылыє мазмµндама жазу.

¤ткен к¯ндер (10-са¬ат)

Бµл б£лімде батырлыє, ерлікке ¯ндейтін батырлар, шешендер оларды¦ £мірі мен шы¬армалары жайлы ¯зінділер берілген. ¢¦гімелерде к£терілген негізгі м¡селелер.

°ш бірлікті µштастыр¬андар (5-са¬ат)

°ш бірлікті µштастыр¬андар б£лімінде **а**уыз ¡дебиеті ¯лгілеріні¦ е¦ бай, ¡рі к£не т¯рі екендігі. Онда¬ы тап°ырлы° пен ¡ділдікті сипаттайтын шы¬армалар орын ал¬ан.

К¡сіпті¦ б¡рі жа°сы (5-са¬ат)

Бµл б£лімде т¯рлі к¡сіп иелері, білім адам¬а не ¯шін єажет екендігі жайлы шы¬армалар берілген. «Мен с¯йген мамандыє» таєырыбы бойынша ша¬ын шы¬арма жазу.

¸лылардан µла¬ат (10-са¬ат)

¸лылардан µла¬ат б£лімінде £з ісіні¦ шебері болу ¯шін не істеу керектігі, ¬алым, оєымысты деп адамдар єандай адамдарды айтады, надан деп єандай адамдар айтылатыны жайлы с£з болады.

К¯лімде, к¯н, к¯лімде (9-са¬ат)

Бµл б£лімде к£ктем таби¬аты, оны¦ адамзат £мірінде тµтєан орны, к£ктемде істелінетін жµмыстар туралы £ле¦ мен ¡¦гімелер, маєал-м¡тел, жµмбає, жа¦ылтпаштар берілген. «С¡лем Наурыз!» таєырыбына шы¬армашылыє шы¬арма.

¢зіліміз жарасса (9- са¬ат)

¢зіліміз жарасса б£лімінде берілген таєырыптарда к¯лкілі ¡¦гімелер, £ле¦, ертегі-£ле¦дер орын ал¬ан. Алдар к£се, Јожаны¦ єызыє ¡¦гімелерінен ¯зінділер берілген.

Таби¬ат – анамыз (8-са¬ат)

Бµл б£лімде Таби¬ат-Ана туралы жазыл¬ан £ле¦, ¡¦гімелер орын ал¬ан.

Таби¬атты єор¬ау, экология жайлы т¯сінікке ие болады. «Таби¬ат- Алтын бесігім» таєырыбына шы¬армашылыє мазмµндама жазу.

Жаз жайнатып (6-са¬ат)

Бµл б£лімде егін-д¡ндерді¦ балбырап піскен кезе¦і бол¬ан жаз мезгілі, балаларды¦ жаз¬ы демалыста таби¬атпен жаєыннан танысатынды¬ы, жаз мезгіліні¦ £зіне т¡н ерекшеліктері, адамдарды¦ жазда¬ы е¦бектері суреттелген £ле¦ мен ¡¦гімелер берілген. «Жаз жайнатып» таєырыбына фото альбом дайындау.

Оєу жылы со¦ында єайталау (5 са¬ат)

Оєу да¬дысы

¢деби тілді¦ айтылу ережелеріне с¯йеніп саналы, дµрыс ж¡не орташа жылдамдыєта (дауыс шы¬арып) бір минутта 80-90, м¡нерлеп ж¡не іштей 100-110 с£зді оєу. Сыныпта оєыл¬ан шы¬арманы немесе шы¬армадан

¯зіндіні еркін м¡нерлеп оєу. Сол шы¬арма немесе ¯зінді єандай таєырыпєа арнал¬анын анıєтау, онда єатысєан кейіпкерлерге пікір білдіру. Кейіпкерлерді¦ мінез-єμлєына єарап дауыс ыр¬а¬ын £згерту, м¡тіндегі екпін т¯сетін с£здерді анıєтау байлам жасалатын жерлерін ажырату. Оєушылар¬а еркін оєу да¬дыларын єалыптастыру.

5- сынып (102- са¬ат)

Ал¬ашєы сабає- т¡уелсіздік та¦ында (1-са¬ат) ¤збекстан Республикасыны¦ ¡нμраны. Оны¦ авторы мен композиторы М.Бμрханов жайлы т¯сінік. ¤збекстан гербі мен жалауы, Конституциясы жайлы єысєаша т¯сінік.

Халыє ауыз ¡дебиеті (32 са¬ат)

Тμрмыс-салт жырлары. Бесік жыры, тұсау кесер, той бастар, жар-жар, бата. Олардың негізгі түрлері, £зіндік ерекшеліктері. Наурыз жайлы т¯сінік. Наурыз £ле¦дері. Т£рт т¯ліктер туралы жырлар. Оларды¦ £здеріне т¡н сипаттарын а¦¬арту.

Маєал мен м¡телдер. Отан, ту¬ан жер, е¦бек, оєу, £нер, білім, ынытымає бірлік туралы. Маєал-м¡телдерді¦ тура ж¡не ауыспалы ма¬ынасын μ¬ындыру. Ерлік, батырлыє, адамгершілік жайында¬ы маєалдар мен м¡телдер м¡нін т¯сіндіру. Маєал-м¡телдерді¦ т¡рбиелік м¡нін айшыєтау.

Жμмбаєтар. Жμмбаєтарды¦ негізгі м¡ні. Жμмбаєтарды¦ ой ж¯йріктігін жетілдірудегі м¡ні, т¡лімдік-т¡рбиелік ж¡не £зіндік ерекшеліктері.

Жа¦ылтпаштар. Халыє ауыз ¡дебиетінде μсає жанрлар санатына єосылатынды¬ы. Оны¦ оєушыларды аса дμрыс, ¡рі барынша айєын с£йлей білуге жμмылдыратынды¬ы. Жастарды¦ тілін дамытуда атєаратын р£лін μ¬ындыру.

¤тірік £ле¦дер. Халыє ауыз ¡дебиетіні¦ тамаша ¯лгісі екендігі. Ол негізінен ¡зіл-оспаєєа, £ткір сын¬а єμралатынды¬ын айєындау.

Ертегілер. Ертегілерді¦ жанрлыє ерекшеліктерін д¡йектеу. Оларда сыр шерткен халыєты¦ ой-арманы, тілектері, даналыє сипаттары. ¢сіресе оларда ке¦ к£рініс табатын жауыздыє пен ізгілік, адалдыє пен зμлымдыє, халыє сенімі, асєає арманы мен єиялы. «Керєμла атты Кендебай», «¡а¦бає шал», «Алтын сақа» сияқты ертегілерді¦ халыєтыє м¡ні.

¢деби ертегілер. ¢деби ертегілерді¦ халыє ертегілерден негізгі айырмашылы¬ы. ¢.Т¡жібаевті¦ «Тола¬ай» ертегісі. Ертегіде к£рініс тапєан Тола¬ай сипаты, ерен ерлік-іс ¡рекеттері.

А¦ыз- ¡¦гімелер. А¦ыз-¡¦гімелерді¦ негізгі м¡ні. Онда к£терілген негізгі м¡селелер. Онда¬ы ойлылыє пен єиял-¬ажайып оєи¬аларды¦ сыр шертуі. «Асан єай¬ыны¦ жерμйыєты іздеуі», «Асєає єμлан, жошы хан», «Жиренше шешен мен ¡арашаш сμлу», «Жиреншені¦ хан сына¬ына т¯скені», «Сμратєан хан аєымає па, сμра¬ан сен аєымає па?» а¦ыз ¡¦гімелерінде к£терілген м¡селелер.

Шешендік с£здер. Ауыз ¡дебиеті ¯лгілеріні¦ е¦ бай ¡рі к£не т¯рі екендігі. Онда¬ы тапєырлыє пен ¡ділдік. К£¦ілге єонымды шынайылыє сырлары. "Жиренше шешен мен «Тайкелтірді¦ т£релігі», «Байдалы биді¦ к£¦іл айтуы»,

«јазыбек би мен Бµєар жырау», «Аєтайлає би мен јанай шешен», «Сырым мен Малайсары».

Асыл мұралар. Жүсіп Баласағунидің «Құдатғу білік» атты құнды кітабы туралы қысқаша түсінік. «Білім- қазына екендігі туралы», «Ақыл, білім, туралы» айтылған ойлардың мәні мен маңызы. «Қабуснама» атты еңбектің тәрбиелік мәні. Онда көрініс тапқан «Ақылың болса- өнер үйрен», «Ата-ананы құрметтеу туралы». «Аманатқа қиянат ету – ерлік емес» деген тәлімдік- тәрбиелік, өнегелі идеялардың мәнін ұғындыру.

XIX-XX ¬асыр ¡дебиеті ¯лгілерінен (12-са¬ат)

М.¤темісов. јысєаша £мір жолы. «Ереуіл атєа ер салмай», «јыз¬ыш єµс» сияєты £ле¦дерінi¦ негізгі м¡ні, к£терген м¡селелері.

Ы. Алтынсарин. јысєаша £мір жолы. «¤зен». ¤ле¦дерінде к£терілген м¡селелер, «Бай баласы мен жарлы баласы» ¡¦гімелерінi¦ єысєаша мазмµны ¡рі шы¬арманы¦ т¡рбиелік м¡ні.

Абай јµнанбаев. јысєаша £мір жолы. «Жасымда ¬ылым бар деп ескермедім», «¢семпаз болма ¡рнеге», «-ылым таппай маєтанба», «јыс» £ле¦дерінi¦ сонылыє сипаттары.

Ш.јµдайбердiµлы. јысєаша £мір жолы.«јасєыр, т¯лкі б£дене» £ле¦інi¦ т¡лім-т¡рбиелік м¡ні мен мазмµны.

Ж.Жабаев.јысєаша £мір жолы. «¤теген батыр» поэмасынан ¯зінді. Поэманы¦ оєушыларды елін, Отанын с¯йе білуге жµмылдыруда¬ы т¡рбиелік м¡ні.

XX ¬асыр ¡дебиеті ¯лгілерінен (42 са¬ат)

А.Байтµрсынµлы (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы «¤гіз бен баєа», «Егінні¦ бастары», £ле¦дерінде к£терілген м¡селелер.

С.Торай¬ыров (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «Шілде» £ле¦інi¦ идеялыє м¡ні. ¤ле¦дегі жеке к£рiністер. Аєынны¦ таби¬атты жандандыра суреттеудегі, аєын Абай¬а µєсастыє сырлары.¤ле¦нi¦ тілі мен к£ркемдік ерекшеліктері. ¢дебиет теориясы. Кейіптеу. Оны¦ ма¬ынасына єарай єысєаша т¯сінік беру.

М. Жµмабаев (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. Аєынны¦ «јысєы жолда»,«Са¬ыныш», «Балалыє шає», £ле¦дерінде к£терген м¡селелері. Аєынны¦ таби¬атты суреттеудегі єуаты, жан бітіре сипаттауы. «Балалыє шає» £ле¦інi¦ жылы лиризмге толы сырлары.

С.Сейфуллин (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «Аєсає киік» £ле¦інде к£терілген негізгі м¡селелер. ¤ле¦де сыр шерткен дала к£рiністері. ¢сем таби¬атты¦ сипаты. Киікті¦ аянышты халі мен онда к£рiніс тапєан аєын сезімі, таби¬атєа деген к£зєарасы. Таби¬атты аялай білуге, о¬ан шынайы адамгершілікпен єарау¬а жµмылдыру сырлары.

І. Жанс¯гіров(2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «К¯й» поэмасынан ¯зінді. Поэмада¬ы к¯й а¦ызыны¦ негізгі сипаты. јобызшыны¦ «Боз інген» к¯йінi¦ идеялыє м¡ні. јазає халєыны¦ к¯йге, к¯й £неріне деген к£зєарасы. ¤нердi¦, к¯йдi¦ єµдіреті. ¤ле¦ £рнегіндегі ¡уізділік пен к£ркемдік ерекшеліктері.

Б. Майлин (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «јанды кек» ¡¦гімесінде к£терілген оєи¬аларды¦ негізгі сыры. Патша ¯кіметі тарапынан жергілікті халыєєа к£рсетілген зорлыє-зомбылыєєа деген халыє ¬азабы. Онда к£рiніс тапєан кейіпкерлердi¦ іс-¡рекеттері, к¯рес- тартыстары.

М.¢уезов (3 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «Аєын єонаєтар» (Абай жолы романынан) ¯зіндіде сыр шерткен оєиѓалар. Шыѓармада к£рініс апєан Зере мен ¸лжан сияєты жаны жайсан, абзал аналарды¦ рухани байлыѓы. Аналар айтєан ертегі, ¡¦гімелерді¦ Абай жанын жадыратуы. Келген аєын єонаєтарды¦ Абайѓа еткен ¡сері. ¤нер адамдарына деген Абайды¦ єµрметі, ыстыє илтипаттары. Оларды¦ болашає аєынѓа тигізген игі ыєпалы. Шыѓармада к£рініс тапєан халыє д¡ст¯рі, ¡р т¯рлі ырымдарды¦ орын алуы. ¢¦гімені¦ тіл байлыѓы, тіл тазалыѓы, шешендік толѓаныстары. ¢дебиет теориясы. Портрет жайлы оєушылар т¯сінігін дамыту.

С.Мµєанов (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «Лашын» («¤мір мектебі» атты романынан ¯зінді). ¢¦гімеде ке¦ суреттелген Балтабай ауылыны¦ к£рінісі. Шыѓармада к£терілген єµсбегілік м¡селесі. Онда сыр шерткен халыєты¦ салт-д¡ст¯рі, ¡дет-ѓµрыптары. ¢¦гімені¦ тілі мен шыѓарманы¦ к£ркемдік ерекшеліктері.

-. М¯сірепов(2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «Жа¦а достар» («јазає солдаты» романынан ¯зінді). јайрош, Шеген, Борашты¦ достыѓы. ¢р бірін¦ £зіндік єадір-єасиеттерімен бейнелеріні¦ ¡сем к£ріністері. Шыѓарма тіліні¦ тартымдылыѓы, оєиѓа желісіні¦ м¡ні мен мазмµны.

С.Беғалин (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «Бала Шоєан». јаламгер повестінен ¯зінді. Бала Шоєанны¦ ѓылымѓа деген зейіні мен зеректігі, азаматтыє єарым-єатынастары. Оны¦ Мысыєпен достасу сыры. Жалпы ¡¦гімеде к£терілген £нер таєырыбыны¦ єалай шешім тапєандыѓы. Шыѓарманы¦ тілі мен к£ркемдік шешімі.

И.Байзаєов (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. ¢ншілік єасиеттері. Аєынны¦ «Жазѓы кеш», «К£ктем» £ле¦дері¦ идеялыє м¡ні. Онда к£терілген табиѓат тылсымы. Жазѓы кешті¦, к£ктемні¦ ¡сем к£ріністері оєушы єиялына ¡сер ететіндігі.

ј. ¢бдієадыров (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «јажымµєан» повестінен ¯зінді. Повестегі «јар к¯реген бала» ¡¦гімесіндегі јажымµєанны¦ сом тµлѓасы мен алып к¯ші. ¢¦гімені¦ деректілігі. Палуанны¦ кейінгі £мір жолындаѓы батырлыѓы, палуандыѓы. Оны¦ к¯ш £нерін дамытудаѓы ерлік істері. Отанын, халєын с¯йе білген патриоттыѓы. «Жаяу с¯йреген шана», «¸лы Петрді¦ єаласында», «Парижде» деген ¡¦гімелердегі палуандыєтары.

ј. Аманжолов (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. Аєынны¦ «Дауыл», «Абдолла» шығармасының к£терілген негізгі м¡селелер. «Дауыл» өлеңінің тілі мен елге, жерге деген с¯йіспеншілігі. Дауылѓа єандай мінездеме бергендігін µѓындыру.

Ж.Молдаѓалиев(2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «Ар-µят туралы» £ле¦іні¦ идеялыє м¡ні. Онда сыр шерткен бала бейнесіні¦ £зіндік ерекшеліктері. ¤ле¦де к£рініс тапєан имандылыє пен адамгершілік. ¤ле¦ні¦ танымдыє, т¡рбиелік м¡ні. ¤ле¦ді м¡нерлеп оєу, оны¦ ішкі м¡нін жан-жаєты µѓындыра т¯су.

С. М¡уленов(2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. Аєынны¦ «Менің Республикам», «Қысқы күн» өлеңдеріндегі лирикалыє к£¦іл к¯йі, £ле¦ жолдарында єалай сыр шерткен? ¤ле¦дегі ойлылыє пен тартымдылыє, жылы леп пен ыстыє ыєыластар шешімі.

М. Маєатаев(2 са¬ат). јысєаша £мірі. Аєынны¦ «Барлыѓы да сендердікі», «Мен таулыєпын» £ле¦дерінде к£терілген негізгі м¡селелер.

¤ле¦де аєын ойлары мен шынайы сезімдері. Отанды с¯йе білуге баулуда¬ы патриоттыє м¡ні.

С. Ж¯нісов(3 са¬ат). јысєаша £мір жолы.јаламгерді¦ «Аєыр¬ы бјйге» («Аєан сері» романынан ¯зінді) шы¬армасыны¦ негізгі таєырыбы. Атаєты јнші, сазгер, јрі аєын Аєан серіні¦ серілік сипаттары. јµлагерді¦ мерт болу сырлары. К¯ре¦бай сыншыны¦ тапєырлы¬ы. Атає, да¦єєа єµмар халыє психологиясыны¦ к£ріністері. Оєушыларды жауыздыє пен єиянатєа, озбырлыє пен д£рекілікке, ымырасыздыєєа жиркеніш сезімдер мен адалдыє, п¡ктік, ¡ділдікке деген с¯йіспеншілік. Жеке-жеке эпизодтарын м¡нерлеп оєып, оны¦ мазмµнын айтєызу.

Т. Молда¬алиев (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. Аєынны¦ «Бауырлар» атты £ле¦іні¦ идеялыє м¡ні. Онда д¯ние ж¯зі єазаєтарыны¦ 1992 жылы £ткен јµрылтайыны¦ м¡ні мен ма¦ызы. Халыєты¦ ынтымає-бірлігін, Отан¬а, елге деген патриоттыє сезімін оятуда¬ы аєынны¦ тапєырлы¬ы, тіліні¦ к£ркемдігі мен к£рікті ойды жеткізудегі шеберлігі.

Ф. О¦¬арсынова (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. Аєынны¦ «Оюлар» атты £ле¦індегі µлттыє £нерге деген ыстыє сезіммен, д¡ст¯р та¬ылымын игерудегі шеберлігі.

М. Шаханов (2 са¬ат). јысєаша £мір жолы. «Отырар сазы» атты £ле¦іні¦ мазмµны мен ішкі м¡ні. ¤ле¦ні¦ жазылу шеберлігі мен с£зіні¦ єµдіреттілігі. Онда к£рініс тапєан Шы¦¬ыс хан мен Ша¬атай бейнелеріні¦ к£ркемдік ерекшеліктері.

Туысєан халыєтар ¡дебиеті. (10- са¬ат)

Айбек. јысєаша £мір жолы. «јыр елінде» («Балалыє» повестінен ¯зінді) атты ¯зінді ¡¦гімесінде к£рініс тапєан єазає ауылы мен єазає халєына деген ыстыє ыєыласы мен достыє мейірі, шынайы к£¦іліні¦ сырлары.

-.-µлам. Аєынны¦ єысєаша £мір жолы. «јазає еліні¦ тойына» атты £ле¦іні¦ м¡ні мен мазмµны. Онда ке¦ к£рініс тапєан £збек-єазає халыєтарыны¦ досты¬ы мен тарихи тамырласты¬ы. Аєынны¦ туысєан єазає халєына, еліне деген мейірі. јазає еліні¦, байлы¬ы мен жомарт жандылы¬ы ке¦ бейнеленгендігі.

Ш. Айматов. јысєаша £мір жолы. Оны¦ «Ерте келген тырналар» повестіндегі «І¦к¡мал апай», «Баєытєа кенелген т¯н», «Бµ¬ан со¬ыстан басєа ешкімді айыптай алмайсы¦», «Ерте келген тырналар» б£лімдерінде к£терілген негізгі м¡селелер. Жазушыны¦ адам жанын тере¦ т¯сіне білетін шеберлігімен шы¬арманы¦ к£ркемдік ерекшелігін, тіл тартымдылы¬ын жете µ¬ындыра т¯су.

А. Арипов. Аєынны¦ єысєаша £мір жолы. «Қазақтар» атты £ле¦іні¦ идеялыє м¡ні. ¤збек-єазає халыєтары досты¬ын жырлауда¬ы шеберлігі. јазає халєына, еліне деген єµрметі мен ыстыє ыєыласы. «Аєын», «К¯згі к£рінісі» £лендеріні¦ £зіндік ерекшілектері.

¢лем ¡дебиеті ¯лгілерінен (5-са¬ат)

Д.Дефо. јысєаша £мір жолы. Оны¦ «Робинзон Крузо» шы¬армасында к£терілген м¡селелер. Шы¬арманы¦ д¯ниеж¯зілік м¡дениеттен алатын орны. Шы¬арманы¦ негізінен к¯нделік т¯рінде жазылу себептері. Робинзонны¦ басынан кешкен оєи¬аларыны¦ тартымдылы¬ы. Робинзонны¦ аралда¬ы £мірі. Е¦бекті¦, е¦бек етуге бейімділікті¦ пайдасы. ¢сіресе, Робинзонны¦ Жµмамен достыє єарым- єатынасы. Досты¬ы,

адамгершілік байланыстары єалай сыр шерткендігін оєушылар¬а жан-жаєты уа¬ыздау.

А.С Пушкин. јысєаша £мір жолы. Аєынны¦ «Балыєшы мен балыє» ертегісіні¦ халыє ертегісі негізінде жазыл¬анды¬ы. А.С. Пушкин ¡лем ¡дебиетіні¦ жарєын жμлдызы екендігі. ¢лемге танымал бол¬ан аєынды¬ы. Ертегіде ба¬ы £скен сайын єμн¬а т¯скен кемпірді¦ іс-¡рекеттері, £рескіл мінез-єμлєы, єома¬айлыє бейілі негізінде опає жеуі. Аудармашы А.Байтμрсыновты¦ аударуда¬ы шеберлігі.

Жыл бойы £тілгендерді єайталау (2-са¬ат).

6- сынып (68 са¬ат)

Кіріспе (1 са¬ат): К£ркем ¡дебиетті¦ адам £мірінде алатын ма¦ызы мен негізгі м¡ні.

Халы° ауыз ¡дебиеті ¯лгілерінен (8 са¬ат)

Ертегілер мен а¦ыз-¡¦гімелер. «Аяз би» ертегісінде көтерілген негізгі мәселелер. Аяз бидің әділдігі, айтқан төреліктері.

Жұмбақтар. Жμмба° ж¡не оны¦ т¯рлері. Жұмбақ үлгілерінен бірнеше мағлұматтар. Онда көтерілген негізгі мәселелер.

Мақал-мәтел үлгілерінен. Олардың өздеріне ерекшеліктері. Негізгі айырмашылықтары. Жұмбақтар мен мақал-мәтелдерді жинап, жазып келуге тапсырма беру.

Батырлар жыры. Хал°ымыз арасына ке¦ тара¬ан «¼обыланды батыр» сия°ты т.б. жырлар¬а то°тала келіп, жырыны¦ °аhарманды° сипатын ашу. Елін, жерін жаудан °ору жолында¬ы батырды¦ азаматты° болмыс бітімі.

XVIII –XIX - ¬асыр ¡дебиет ¯лгілерінен (12 са¬ат)

Бμ°ар жыру ¼алєаманμлы. ¼ыс°аша £мірінен м¡лімет. А°ынны¦ «Ай, Абылай, Абылай», «Керей °айда барасы¦?» £ле¦дерíні¦ т¡рбиелік, т¡лімдік м¡ні.

Дулат Бабатайμлы. А°ын жаса¬ан д¡уір. «Ата-ананы¦ а°ылы», «О, Аєтан жас Аєтан жас» £ле¦дерінде к£терілген м¡селелер. А°ынны¦ а°ынды° арыны мен £ле¦деріндегі халы°шылды°, т¡лімдік сипаттары. ¤ле¦деріндегі жыраулы°, жыршылы° д¡ст¯рді¦ беле¦ алу сырлары.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «Тегімді мені¦ сμраса¦», «О, Ке¦есбай мырза, тында с£з», «Жапан¬а біткен жанта°ты».

С¯йінбай Аронμлы. Айтыс £нері жайлы °ыс°аша т¯сінік. ««Жаєсы мен жаман адамны¦ єасиеттері». ¤ле¦де к£терілген негізгі м¡селелер.

Адамны¦ жаєсы жаман єасиеттерін салыстыра білу. А°ынны¦ а°ынды° арыны, µла¬атты µстазды° жолы.

¼осымша о°ып, пікір алысу ‾шін: «Шіркін к¡рілік кезіменен», «Апырмай, мынау жат°ан Сарыбай ма?»

Ыбырай Алтынсарин £мірінен м¡лімет. Балалар ¡дебиетіні¦ негізгі салушы екендігін. Тµ¦¬ыш °аза° мектептеріне о°улы° жаз¬анды¬ы. «¼ыпша° Сейт°µл» ¡¦гмесіні¦ негізі таєырыбы егіншілікке, отырыєшылдыєєа баулу.

Абай ¼µнанбаев. ¼аза° жазба ¡дебиетіні¦ µлы тµл¬а екендігі. А°ынны¦ «Шо°пардай кекілі бар °амыс °µла°», «¼µла°тан кіріп бойды алар», «Оттыз бірінші єара с£з» £ле¦деріні¦ та°ырыптары мен оларда к£терілген негізгі м¡селелер.

¢дебиет теориясы: ¤ле¦ жайлы °ыс°аша т‾сінік. (Шума°, тарма°, буын, буна°, ыр¬а° пен µ°ас).

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: «¤ле¦ - с£зді¦ патшасы, с£з сарасы», «Жаз», «Жаз¬ытµры», «Интернатта о°ып ж‾р талай °аза° баласы»

XX ¬асыр ¡дебиеті ‾лгілерінен
(39 са¬ат)

Ахмет Байтµрсынов. «¼ара бµлт» £ле¦іні¦ негізгі м¡ні. А°ынны¦ демократиялы° - а¬артушылы° °ызметі мен азаматты°, µстазды° жолы. Сол идеяларын іске асыру барысында мысал жанырына айры°ша м¡н беруі. А°ынны¦ мысал £ле¦деріні¦ £зіндік ерекшеліктері. Бірнеше £ле¦дерін м¡нерлеп о°ып, жаттау¬а беру.

¢дебиет теориясы. Мысал жанрыны¦ £зіне т¡н сипаты.

¼осымша о°ып, пікір алу ‾шін: «Егінні¦ бастары», «Туысыма», «¼ара¬ым, айналайын °ам°ор анам» £ле¦дері.

Сµлтанмахмµт Торай¬ыров. «Шы¬амын тірі болсам, адам болып», «Мен - °аза°» £ле¦деріні¦ идеялы° м¡ні.

Ма¬жан Жµмабаев. «Мен кім?», «¤нер – білім °айтсе табылар», «¡ара¬ым», £ле¦деріні¦ идеялы° м¡ні. А°ын £ле¦деріндегі азаматты° болмыс – бітіммен лирикаларыны¦ негізгі та°ырыптары. А°ын £ле¦деріндегі ас°а° арман, ысты° леп, шынайы сезім сипаттары.

¢дебиет теориясы: Лирикалы° кейіпкерлер мен а°ынны¦ метафоралы° шендестірулері.

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: «К‾ншы¬ыс», «Алыста¬ы бауырыма» £ле¦дері.

С¡кен Сейфуллин. «Еркін дала», £ле¦іні¦ идеялы° м¡ні. А°ын £ле¦деріні¦ еліне, хал°ына деген патриотты° сезімі. Жа¦а £мірді¦ жар°ын д‾ниені¦ тере¦ тылысымына бойлауда¬ы сонылы° сипаты.

¢дебиет теориясы: Таби¬ат лирикалары.

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: «К£¦іл», «Домбыра» £ле¦дері.

Бейімбет Майлин. «Г‾лденсе ауыл – г‾лденеміз б¡řіміз» £ле¦індегі таби¬ат сипаттарыны¦ £зіндік ерекшеліктері.

¢дебиет теориясы: Лирика туралы т‾сінік.

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: «Бізді¦ жастар», «Кедейді¦ кейістігі» £ле¦дері.

Іляс Жанс¯гіров. «Анам тілі», «Домбыра», «К¯йге» £ле¦дерінi¦ идеялы° м¡ні. А°ын £ле¦деріндегі азаматты° болмыс – бітіммен лирикаларыны¦ негізгі та°ырыптары. А°ын £ле¦деріндегі ас°а° арман, ысты° леп, шынайы сезім сипаттары.

¢дебиет теориясы: Лирикалы° кейіпкерлер мен а°ынны¦ метафоралы° шендестірулері.

Мµхтар ¢уезов. «Біржан сал Абай аулында» («Абай жолы» роман-эпопеясынан ¯зінді). Айры°ша °она° к¯ткен ауыл к£рінісі. А°ын Біржан салды¦ сырлы сезімі мен а°ынды° арыны. Абай а°ынны¦ ¡н °µдіретін т¯сініп, арда°тай білуі. ¢сіресе, £нер с¯йер жастарды жиып, олар сезіміне £нерді¦ балбµла°тарынан н¡р себе т¯суі.

¢дебиет теориясы: Типтік образ ж¡йлі т¯сінік.

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: «О°ы¬ан азамат» ¡¦гімесі.

-абит М¯сірепов. «Автобиографиялыє ¡¦гіме» ¡¦гімесі. Жазушыны¦ ананы арда°тай білуге ¯ндеудегі °аламгерлік шеберлігі. ¤мірді, ананы °адірлей отырып, адам бойында¬ы ізгілік пен мейір – шапа¬атты¦ тамаша сырларын µ¬ындыру сырлары.

¢дебиет теориясы: Образ деген не?

¢бу С¡рсенбаев. «Ту¬ан жер» £ле¦дерінi¦ идеялы° м¡ні. А°ын £ле¦індегі елге, жерге деген са¬ыныш сезімдері.

¼асым Аманжолов. «Елге хат» £ле¦інi¦ идеялы° м¡ні, А°ынны¦ ас°а° арманы, ысты° леп, шынайы сезім сипаттары.

Бердібек Со°па°баев. «Мені¦ атым ¼ожа» повестінен ¯зінді. Шы¬армада¬ы ¼ожа мінезіні¦ £зіндік ерекшеліктері. Оны¦ сана – сезіміні¦ біртіндеп £сіп, °алыптаса бастауы. Бала¦ жас ¼ожа °иялы мен сезімталды¬ы рухани жан-д¯ниесіні¦ байуы. Шы¬армада¬ы о°и¬аны¦ тартымдылы¬ы мен таби¬илы¬ы.

¢дебиет теориясы: Повесть туралы т¯сінік

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: Жазушыны¦ «Жекпе-жек» шы¬армасы.

Рахматулла Райым°µлов. «Жасыл белес» повестіндегі ауыл к£ріністері. Онда жерлес °аламгерді¦ со¬ыстан кейінгі жылдарда¬ы ауыл £міріні¦ си°ы, адамдар арасында¬ы °арым-°атынастар мен е¦бек с¯йгіштігі. Дархан мен А°тоты арасында¬ы шынайы байланыс сырлары.

¢дебиет теориясы: Образды¦ т¯рлері.

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: **«**Бала жігіт» шы¬армасы.

Мµ°а¬али Ма°атаев. «Ту¬ан жерге», «Арман °уып» £лендері. А°ан £ле¦деріндегі елге, жерге деген са¬ыныш сезімдері. Ж¯рек сырлары. ¤ле¦ £рнектеріндегі ас°а° арман, шынайы сезім, лирикада¬ы тап°ырлы°. Тіл тазалы¬ы мен °µнарлы¬ы.

¢дебиет теориясы: Лириканы¦ т¯рлері.

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: «¤кінбеймін», «М¡¦гілік жасты°», «Тауда¬ы к£ктем» £ле¦дері.

Мµхтар Ма¬ауин. «Бір атаны¦ балалары» повесіні¦ т¡лімдік-т¡рбиелік м¡ні.

Т£леген Айбергенов. «Адамдар», «Арал тол°ындарында», £ле¦дері. А°ын шы¬армаларыны¦ негізгі идеялары мен к£ркемдік ерекшеліктері. Таби¬и талантты¦ £мірге °µштарлы¬ы мен шынайы сезім сырлары.

¢дебиет теориясы: Лириканы¦ т¯рлері.

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: Жерлес а°ынны¦ «К£ктем жырлары», «Орта¦а келді £з бала¦», «Атамекен» £ле¦дері.

¼алдыбек Сейданов. «Ана арманы» ¡¦гімесі мен «¤збек бауырларыма» £ле¦і. Т¡уелсіздік танда¬ы ана арманыны¦ орындалу сырларыны¦ шынайы шешімі. Шы¬армада к£рініс тап°ан °аламгерді¦ £зіне т¡н стильдік ерекшеліктері.

¢дебиет теориясы: Стиль деген не?

¼осымша о°ып, пікір алысу¬а: «А° °ыз» ¡¦гімесі.

Туыс°ан халы°тар ¡дебиетінен
(6 са¬ат)

¤збек ¡дебиеті. Ертегілер. «¡арбызды¦ ¯ш шекілдеулігі»

¼ара°алпа° ауыз ¡дебиетіндегі «¼ыры° °ыз» эпикалы° шы¬арманы¦ к£ркемдік ерекшеліктері мен онда к£терілген негізгі о°и¬аларды¦ сырын µ¬ындыру.

¼ыр¬ыз хал°ыны¦ батырлы° эпосы «Манас». ¢сіресе, шы¬армада¬ы Манасты¦ жасты°, балалы° ша¬ы. «Манас» эпосыны¦ ауыздан-ауыз¬а £тіп, халы° байлы¬ына айнал¬ан сонылы° сипаты.

«Манас» эпосынан °аза°ша¬а аударыл¬ан нµс°асынан ¯зінді о°у, ¡рі «Манасшылар» орындауында¬ы видео-бейнефильмді к£ре отырып, оны¦ мазмµны мен м¡нін аша т¯су.

Т¯ркмен ауыз ¡дебиеті. «Біреуге ор єазба - £зі¦ т¯сесі¦» ертегісіні¦ негізгі идеясы мен к£ркемдік сипаты. Онда хал°ын, елін с¯йе білетін, арда°тай т¯сетін патриотты° сезімдерді¦ шынайы к£ріністері.

¢лем ¡дебиетінен (2 са¬ат)

Джек Лондон. «Мексика µлы» ¡¦гімесі.

Шы¬армада £зіні¦ аса ¡лсіз де аша¦ бейнесімен к£ріністабатын Ривера¬а к¯ш-°уат берген £зі секілді °ара н¡сілділерді¦ ар-намысы, ананы¦ ¯лкен ¯міті. ¢сіресе, Ривераны¦ ата°-да¦°єа байлы°°а, тіптен а°ша¬а сатылма¬ан бик тµл¬асы, о°ырмандарды адамгершілікке баули т¯седі.

7- сынып (68 са¬ат)

Кіріспе (1-са¬ат). К£ркем ¡дебиетті¦ °о¬амда алатын орны мен негізгі м¡ні. ¢рі оны¦ эстетикалы°, т¡лімдік – т¡рбиелік ж¡не £мірді таныта білудегі °µдіреті. Оны¦ ¯стіне, к£ркем шы¬армаларда¬ы суреттеу т¡сілдеріні¦ ¡р°илы¬ы мен ¡рбір °аламгерлерді¦ даралы° сипаттары. К£ркем шы¬армада к£ріністап°ан бейнелер мен °орша¬ан ортада¬ы адамдар арасында¬ы байланыстар мен µ°састы° сырлары.

Халы° ауыз ¡дебиеті ¯лгілерінен (10 са¬ат)

Лиро – Эпос. Лиро – эпос жанрларды¦ негізгі т¯рлері. Оларды¦ £зде-ріне т¡н ерекшеліктері. Эпосты° шы¬армалардан негізгі айырмашылы°тары. Лиро-эпосты° шы¬армаларды сыр шертетін халы°ты¦ тµрмыс –салты, д¡ст¯рі мен ¡дет - ¬µрпы.

«¡ыз Жібек» жыры. Шы¬арманы¦ ауыз ¡дебиеті ¯лгілеріндегі е¦ к£не т¯рлеріні¦ бірі екендігі. К£ркем шы¬арманы¦ негізгі та°ырыбы мен

идеясы. Назым а¬аларыны¦ да¦¬ойлы¬ы. ¼амбарды¦ адамгершілігі, батырлы° тµл¬асы. Жастарды Отанс¯йгіштікке баулуда¬ы £зіндік ерекшеліктері.

¢дебиет теориясы. Эпос жыры туралы т¯сінік.Типік бейне дегеніміз не.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: -абит М¯сіреповты¦ «¼ыз Жібек» атты драмалы° шы¬армасы мен киносын к£ріп, оны¦ мазмµнын баядап беру.

Шешендік с£здер.Ол жайлы Балтабай Адамбаев пікірі. Жиренше шешен, Т£ле би, ¼азыбек би, ¢йтеке биді¦ шешендік £неріне °ос°ан ¯лестері, алатын орны.

XVIII – XIX ¬асыр ¡дебиет ¯лгілерінен (20 са¬ат)

Ш£же А°ын ¼аржаубай µлы. А°ынны¦ «Д¡укейге», «Ш£жені¦ Б¡йікті ма°та¬аны», «Б¡тікті жаманда¬аны» £ле¦дерінде к£терілген негізгі м¡селелер. А°ын °уаты мен суырыпсалмалы° °асиеттері.

Шал јµлеке µлы. јысєаша £мір жолы. «Он бес деген жасым ай», «К¡рілік туралы», «Д¯ниені¦ мысалы» £ле¦дері¦ к£терген ауєымы. Т¡лімдік – т¡рбиелік м¡ні.

Базар жырау О¦дасµлы. Шы¬армалары. «С£йле» десе¦ с£йлейін, «Халыє ¯шін ту¬ан єайратты ер», «Не артыє?», «Атасы жаєсы єандай-ды» £ле¦дері¦ та°ырыпты° м¡ні мен к£ркемдік ерекшеліктері.

Махамбет ¤темісµлы. «Ерлерді¦ ісі бітер ме», «Махамбетті¦ Ж¡¦гірге айт°аны», «¢й, Махамбет жолдасым», «Истай деген а¬ам бар» £ле¦дері.

¤ле¦дегі а°ын °айсарлы¬ы мен еліне, хал°ына деген с¯йіспеншілігі. Хандар мен ¯стем тап иелері – шонжарлар¬а деген ¬азабы, °андай °иыншылы° болса да о¬ан °арсы к¯ресе білетін батылды¬ы мен батырлы¬ы. ¤ле¦ні¦ патриотты° ерекшелігі.

А°ын £лендерін м¡нерлеп о°ып, оны¦ мазмµнына орай жоспар °µрап пікір айт°ызу. ¢рі, а°ын £ле¦дерін ¯йде о°ып келуге тапсырма беріп, кейбіреулерін жаттату °ажет. «Ер Махамбет» деген та°ырып°а шы¬арма жаздыру.

¢дебиет теориясы. Ассонанс, те¦еу, метафора, аллитерация м¡ндеріне т¯сінік.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «Махамбетті¦ Байма¬амбет сµлтан¬а айт°аны» £ле¦і.

Шернияз Жарыл¬ас µлы. Шернияз а°ынны¦ «Исатай мен Науша батыр» шы¬армасы. £ленріні¦ негізгі м¡ні. Оны¦ а°ынды° арыны мен табан астында таба білетін тап°ырлы¬ы, ж¯йріктігі. А°ан £ле¦деріндегі ирония, сарказм, метафора мен те¦еулерді¦ берілу жолдары.

Абай ¼µнанбаев. А°ынны¦ таби¬ат лирикаларынан «¼ансонарда б¯ркітші шы¬ады а¦¬а», «Күз», «Өлсем орным қара жер», «Жиырма тоғызыншы сөз» сияқты шығармаларындағы халық дәст¯рі, °µс салып, т¯лкі аулау к¡сібі. Онда к£ріністап°ан °µрал – жабды°тар, ы¦¬айлы жолдастарды¦ °адір-°µрметі м¡селесі. Аєын шеберлігі, шы¬армада ¡сем к£ріністап°ан шынайлы° сипаттар.

¢дебиет теориясы. Суреттеу, антитеза, портрет м¡ні.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «Бойы бµл¬а¦», «Жігіттер ойын арзан, к¯лкі °ымбат» £лендері.

XX ¬асыр ¡дебиеті ¯лгілерінен
(28 са¬ат)

Сµлтанмахмµт Торай¬ыров. «Бір адам¬а», «О°ып ж¯рген жастар¬а», «Арыстан мен тышқан», «Балалы° жасым £тесі¦» деген £ле¦деріндегі т¡лімдік – т¡рбиелік м¡ні. ¤ле¦ні¦ реалистик сипаттары. Жастарды о°у¬а, білімге, £нерге ¯ндеу. Отаншылды°°а баулу сырлары.

¢дебиет теориясы. Сатира, сарказм, ирония дегендер не?

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «Арманым», «Балалы° жасым £тесі¦», «Асыл с£з» £ле¦дері.

Ма¬жан Жµмабаев: «Жаз¬ытµрым», «Қысқы жолда» шығармасында к£рініс тап°ан мез сипаттары. А°ын £ле¦деріні¦ негізгі ерекшеліктері. ¤ле¦де к£терілген негізгі м¡селелер.

¢дебиет теориясы. ¤ле¦ °µрылысы ж¡йлі т¯сінік.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «Мысы° пен ет», «Орал тауы»

Жамбыл Жабаев. Айтыс ж¡йлі т¯сінік. «Аттандыру», «Ал¬атай туралы», «Атаны¦ ¡лдиі». Айтыста к£терілген негізгі м¡селелер. Айтыс а°ыны ретіндегі арыны. Жамбылды¦ поэзия алыбы делінуіні¦ негізгі сипаты. Айтысты¦ мазмµны мен м¡ні.

¢дебиет теориясы. А°ын, жыршы, жырау деп неге айтылады?

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «¢ділдік керек халы°°а», «Патша тарылды», «Есен¡лі мешкейге» £ле¦дері.

Ж¯сіпбек Аймаутов. «¢нші», «Күн менікі» шы¬армаларында к£терілген негізгі м¡селелер. Жазушыны¦ шеберлігі мен халы°ты¦ к£кейкесті м¡селелерін £з кезінде к£тере білуі. Халы° д¡ст¯рін, ¡дет - ¬µрпын сипаттауда¬ы шеберлігі.

¢дебиет теориясы. Жанр деген не?

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: Жазушыны¦ «¢нші», «Елес» ¡¦гімелері.

С¡кен Сейфуллин. «Сыр санды°» шы¬армасында сипаттал¬ан негізгі м¡селелер. Онда¬ы ауыл к£ріністері. Оларды¦ °аза° ¡дебиетінде алатын орны.

¢дебиет теориясы. Баяндау, суреттеу, диалог.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «Жемістер» шы¬армасы.

Ілияс Жанс¯гіров. «А¬ынды мені¦ А°суым», «Жас бµлбµлдар¬а», «Жазғытұрым » £ле¦дерінде к£терілген негізгі м¡селелер. А°ын £ле¦деріні¦ £зіндік ерекшеліктері. Талант тµ¬ыры. Таби¬ат суреттерін сипаттауда¬ы °аламгерлер-ді¦ тап°ырлы¬ы.

¢дебиет теориясы. Тарма°, буна°, буын, µй°ас.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «Б£бек б£леу», «Ауылды¦ алды».

Мµхтар ¢уезов. «К£ксерек», шы¬армаларыны¦ негізгі сипаттары. Онда сыр шерткен о°и¬алар. Образдарды суреттеудегі ¢уезов шеберлігі. Тартысты¦ шынайыл¬ы. Ауыл, таби¬ат к£ріністері.

¢дебиет теориясы. Сюжет дегеніміз не?

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «Шат°ала¦», «Іздер» ¡¦імесі.

С¡бит Мµ°анов. «Есіл бойында», « Саятшы Ораз». Онда сыр шерткен негізгі о°и¬алар мен таби¬ат тылсымы. Жазушы шеберлігі, £зіндік °олта¦басы.

¢дебиет теориясы. Стиль деген не?

¼осымша о°ып пікір алу ¯шін: «Мені¦ мектептерім» ¬μмырнамалы° шы¬армасынан «А°ан сері» ¡¦гімесі.

-абит М¯сірепов. «Ананы¦ анасы», «Боранды т¯нде» ¡¦гімелерінде к£рініс тап°ан негізгі о°и¬алар. Шы¬арманы¦ тілі мен к£ркемдік ерекшеліктері. ¼μрылысы.

¢дебиет теориясы. Шы¬арма °μрылысы.Композиция деген не?

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: «Адамны¦ анасы», «Ер ана» ¡¦гімелері.

¼асым Аманжолов. А°ынны¦ «¤зім туралы», «Аєын £лімі туралы а¦ыз» шы¬армаларыны¦ к£ркемдік ерекшелігі мен мазмμны.

¢сіресе, «¤зім туралы» £ле¦іні¦ ¬μмырнамалы° сипаты. Онда¬ы а°ын сезімі мен к£¦іл к¯йі, тере¦ тебіреністері.

Сондай-а°, «Дари¬а сол °ыз» £ле¦індегі майданнан келген жауынгерді¦ ту¬ан елге, жерге деген са¬ынышы мен с¯йіспеншілігі. Лирикалы° кейіпкер-ді¦ романтикалы° ойы, сезім шырайлары.

¢дебиет теориясы. Поэма дегеніміз не ж¡не оны¦ т¯рлері.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: А°ынны¦ к£¦іл к¯й лирика-лары.

¼адыр Мырзалиев. А°ынны¦ «Таби¬ат тазалы¬ы» атты £ле¦дер жина¬ында¬ы «¤збек £¦ірінде» атты жыр цикілінен. ¤збек-°аза° халы°тары досты¬ы мен тарихи тамырласты¬ы ж¡йлі жыр тол¬аулары.

¢дебиет теориясы. ¤ле¦ μй°астары.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: А°ынны¦ «¼аза° пен °она°» £ле¦і.

¡албай ¢бдіраманов. «Ана тілім», «¸лдарыма насихат» £ле¦дері. Адамгершілік пен азаматты°ты, тілді єадірлеп єастерлеу сипаттал¬ан.

Туыс°ан халы°тар ¡дебиетінен

(4- са¬ат)

¢діл Я°убов. ¤мірінен °ыс°аша м¡лімет. «Ер басына к¯н туса» атты романында к£терілген негізгі м¡селелер. Шы¬арманы¦ к£ркемдік ерекшелігі, тіліні¦ тартымдылы¬ы.

Насыр Фазилов. «Алып адам» шы¬армасында к£терілген негізгі м¡селелер. Шы¬арманы¦ к£ркемдік ерекшелігі.

Тоєта¬μл Сатыл¬анов.¤мірінен м¡лімет. «Д¯ние» £ле¦і ж¡не оны¦ м¡ні.

Тілеуберген Жμмамуратов. ¤мірінен м¡лімет. «¡азає досыма» ¤ле¦і. Жастарды адамгершілікке, адалды° пен бауырмалды°°а ¯ндейтін шы¬армалары.

¢лем ¡дебиеті ¯лгілерінен

(5- са¬ат)

¢біл°асым Фердауси. Т¡жік ¡дебиеті¦ ірі тμл¬асыны¦ «Махмуд сμлтан¬а мыс°ылы» сатиралы° £ле¦імен «Шаһнама» дастанынан ¯зінді. Дастанда¬ы Р¯стемні¦ Тμран даласынан а¦¬а шы¬уы, батырлы¬ы мен °ыра¬ылы¬ы. Шы¬арманы¦ тілі мен к£ркемдік ерекшелігі.

¼осымша о°ып, пікір алу ¯шін: Тμрма¬амбет Ізтелеуовты¦ «Р¯стем дастан» шы¬армасын ¯йге тапсырма етіп беру. Саба°та екі шы¬арманы салыстыра айт°ызу.

Генрих Гейне. Неміс а°ынны¦ «Еріксіздер кемесі» атты шы¬рамасыны¦ идеялы° м¡ні мен к£ркемдік ерекшеліктері.

Онда к£терілген негізгі м¡селелер. А°ын арыны.

Байрон. А¬ылшынны¦ аса талантты а°ыныны¦ «¼ыз патшасы жал¬ыз сол», «Жердегі патша, к£ктегі °μдай еркесі» секілді бір топ цикл шы¬армасында к£терілген негізгі ойлар. А°ынны¦ а°ынды° арыны мен °уаты.

8- сынып (68-са¬ат)

Êiðinïiå (1-са¬ат). Æàçáà ¡äåáèåò œaéëы ò¯ñiíiê. ¼àçà° õàë°û œàçáà ¡äåáèåòiíi¦ òàðèõû ñïíàó VIII ¬àñûðäàí áàñòàëàòûíäû¬û. ß¬íè, VII ¬àñûðäàí £ìiðãå êåëãåí Ò¯ðêi °à¬àíàòû ä¡yiðiíäåãi ¡äåáèåò ïåí ì¡äåíèåòòi¦, £íåðäi¦ äàìó œîëäàðû. Òàðèõ ºîéíàóûíà îé ê£çií °àäàé îòûðûï, åœåëãi ä¡óiðëåðäåí °àë¬àí åñêåðòêiøòåð ìåí ñ¡óëåò £íåðëåðiíi¦ œåð àñòûíàí, œåð ¯ñòiíåí òàáûë¬àí ò¯ðëi áμéûìäàðû, ñ£éòiï, VIII—IX ¬àñûðëàðäà ò¯ðêi òåêòåñ òàéïàëàðäû¦ œàí-œàò°û £ðêåíäåï, äàìè ò¯ñêåíäiãií ôàêòiëåð íåãiçiíäå ò¯ñiíäiðó.

Åœåëãi ä¡óið ¡äåáèåòi (8 ñà¬àò)

Бiдзi¦ заманымыз¬а дейiнгi жазу- сызулар мен а¦ыз жырлар.

Алып-Ер Тμ¦¬аны¦ £те к£не замандарда £мiр с¯рген т¯ркiлердi¦ к£семi екендiгi. Алып-Ер Тμ¦¬аны¦ єайтыс бол¬анда, артында єал¬ан елiнi¦ жоєтау шы¬ар¬анды¬ы.

Îðõîí—Åíèñåé £çåíäåði áîéûíàí òàáûë¬àí, Ê¯ëòåãií, Òîíûê£ê, Áiëãå °à¬àí œàéûíäà¬û åñêåðòêiøòåðäi¦ ì¡íií àøó. Îëàðäû¦ œàçûëó òàðèõû. Òàñ°à °àøàï œàçûë¬àíäû¬û. Åðëiê ê¯ðåñòåði ìåí áàòûðëû° òμë¬àëàðы. ¢ñiðåñå, Ê¯ëòåãiííi¦ 731 œûëäû¦ 17 ê¯íi £ìiðäåí £òói îíû¦ iíiñi, à°ûí, ¡ði œûðàó Èîëëû¬òû¦ à¬àñûíû¦ áàñûíà 732 œûëû °μëïûòàñ ºîéäûðóû. Îíû îþ—£ðíåêòåðìåí òàñ°à °àøàï œàçäûðûï, ìàäà°òàó, åñêå àëó œûð œîëäàðûí œàçäûðóû œàí-œà°òû ñ£ç áîëàäû.

Ê¯ëòåãií œûðû œàíðû œà¬ûíàí àëûï °àðà¬àíäà òàðèõè åðëiê ïîýìà åêåíäiãi, ¡ði îíäà °àðà ñ£çäåðäi¦ äå àñà ìîëäû¬û.

¤ëå¦íi¦ μé°àñòàðû äà ¡ðò¯ðëi áîëàòûíäû¬ûí, ÿ¬íè, àðàëàñ, øàëûñ, øμáûðòïàëû μé°àñòàðìåí £ðíåêòåëiï, œûð íåãiçiíåí ¯ø, ñåãiç, îí ¯ø, òïïòåí ïïàíäà ê£ï œîëäàðäàí òμðàòûíäû¬ûí ò¡òïïøòåó. Îíäà ê£ðiíiñ òàï°àí êåëiñiìäi ûð¬à°òàð ìåí àðíàóëàð, ìà°àë-ì¡òåëäåð ìåí °àíàòòû ñ£çäåð ê£ï êåçäåñåòiíäiãi.

¢ði, œûðäû¦ °àçà° õàë°ûíû¦ êåéáið áàòûðëàð œûðëàðûìåí ¯íäåñiï, ñàðûíäàñûï êåòåòiíäiãiíå ê£¦ië ê£çií °àäàé àéòó.

¼îð°ûò àòà êiòàáû œ£íiíäå. "jорєыт ата туралы аєиєат пен а¦ыз". ¢ði, õàëû° àðàñûíäà êå¦ òàðà¬àí ¼îð°ûò àòà туралы аєиєат пен à¦ûç-¡¦ãiìåëåð. «jорєыт ата кiтабы» jорєытты¦ наєыл с£здерi. « Т£бек£з д¡удi £лтiрген Бисат туралы жыр».Ñûð £¦iðiíäå œàñàï, ñîíäà ä¯íèå ñàëóû. Æûðäà ê£òåðiëãåí àäàìãåðøiëiê ïåí àäàëäû° èäåÿëàðûíû¦ êå¦ ê£ðiíiñ òàáóû. ¢ði, áμë œûðäû¦ äà °àçà° ýïîñòàðûìåí œûìäàñà, ñàðûíäàñà ò¯ñåòií œ¡éòòåði.

¢áó Íàñûð ¡ë-Ôàðàáè. À°ûííû¦ "¤ле¦дер" äåï œàç¬àí £ëå¦iíi¦ ì¡íií àøà ò¯ñó.

— ¢ði, μлû ¬μëàìà œaéëы °ûñ°àøà ìiëïåò áåðå îòûðûï, îíû¦ Àðèñòîòåëüäåí êåéiíãi åêiíøi μñòàçäû° ñûðëàðû. Êåìå¦ãåð ¬àëûìíû¦ ò¯ðëi

¬ûëûì ñàëàñûíäà åòêåí å¦áåêòåðíí òïëãå àëà îòûðûï, åëíå äåãåí ñà¬ûíûø ñåçìäåðíí ò¯ñíäiðó.

Äàðõàí äàðûí, ¬µëàìà ¬àëûìíû¦ £ìîði ìåí å¦áåêòåði œəaéëы àéòà îòûðûï, î°óøûëàð òàðàïûíàí ïîëiðëåð, îéëàð ñàáà°òàòó. Òïòåí, ïîêið òàëàñòàð £òêiçå îòûðûï, îë œəaéëы ñåìèíàð ñàáà° ïåí êïîôåðåíöèÿëàð œàñàó äà àðòû°òû° åòïåéäi.

М.јашєари. М.јашєариды¦ µлы филолог, ауыз ¡дебиеті ¯лгілерін жинап, зерттеуші ¬алым, саяхатшы екендігі. «Дивани лу¬ат ат-т¯рік» (т¯ркі с£здерініˈ жина¬ы), «Жаз бен қыс» жинақтарының идеялыє м¡ні, ерекшелігі, £мірше¦дігі мен т¡рбиелік м¡ні. «Дивани лµ¬ат ат- т¯рік», я¬ни «Т¯ркі тілдерініˈ с£здігі» жайлы ой тол¬атып, солар жайлы ма¬лµматтар айтєызу.

Æ¯ñïï Áàëàñà¬óíè. À°ûííû¦ "¼µäàò°ó áiëiê" — "¼µòòû áiëiì àòòû ïîýìàñûíû¦ èäåÿëû° ì¡íi, åðåêøåëiãi, £ìiðøåíäiãi ìåí ò¡ðáèåëiê ìà¦ûçû. Îíäà¬û œà°ñûëû° ïåí œàìàíäû°, äàëàëû° ïåí íàäàíäû° œ£ííäåãi °àíàòòû ñ£çäåði, íà°ûë ñ£çäåð ìåí àôîðèçìäåðíí áàëàëàð¬à œàòòàòûï, îé òîë¬àòó, £çàðà ïîêiðëåñòiðó.

«Білім- єазына екендігі туралы», «Аєыл, білім туралы» айтыл¬ан ойларды¦ м¡ні мен ма¦ызы. «јабуснама» атты е¦бекті¦ т¡рбиелік м¡ні жайлы. Онда к£рініс тапєан «Аєылы¦ болса-£нер ¯йрен», «Ата-ананы єµрметтеу туралы», «Аманатєа єиянат єылу-ерлік емес» деген т¡лімдік-т¡рбиелік, £негелік идеяларды¦ м¡нін µ¬ындыру.

XIX ¬àñûð ¡äåáèåòi (20 ñà¬àò)

Ìàõàìáåò ¤òåìiñµëû. Ê¯ðåñêåð, œàóûíãåð à°ûííû¦ "Åðåóië àò°à åð ñàëìàé", "Ìµíàð ê¯í", "Òàéìàííû¦ µëû Èñàòàé" ñèÿ°òû ò.á. £ëå¦äåðíäå ê£òåðiëãåí íåãiçãi ì¡ñåëåëåð.

À°ûí £ëå¦äåðíäåãi àñ°à°òû° ïåí ê¯ðåñêåðëiê, œàóûíãåðëiê ñèïàòòàð. Åëäi¦ ìµ¦ûí ìµíäàï, œûðûí œûðëàóû. Åë ¯øií, õàë°û ¯øií áàé, ñµëòàíäàð ìåí õàíäàðäû ñûí àñòûíà àëóëàðû.

Øîðòàíáàé ¼àíàéµëû. À°ûííû¦ à°ûíäû° àðûíû °óàòû œəaéëы °ûñ°àøà ò¯ñiíiê. ¢ñiðåñå, à°ûííû¦ "Çàð çàìàí", "С£ç àéòàéûí Àñàí¬à», «Бір насихат айтайын» àòòû £ëå¦äåðíäå àéòûë¬àí îéëàðäû¦ ñîíûëû¬û. À°ûí £ëå¦äåðíäåãi ò¡ëiìäiê-ò¡ðáèåëiê ñèïàòòàð. Ì¡íåðëåïi î°ûòûï, £çàðà ïîêiðëåñó.

Майлықожа Сұлтанқожаұлы. ¤ìiðíåí °ûñ°àøà ìà¬ëµìàò. Îíû¦ £ëå¦-òîë¬àóëàðûíäà ñûð øåðòêåí íåãiçãi œ¡éòòåð. «Òîë¬àó» £ëå¦äåðíí¦ òà°ûðûáû ìåí £ëå¦ £ðíåêòåði. Ñûðøûëäû° øèðà°òû¬û.

Ìµðàò Ì£¦êåµëû. À°ûí £ëå¦äåðíí¦ òàðèõè — øåœiðåëiê ñèïàòòàðû. Õàëû°òû ûíòûìà°, áiðëiêêå ¯íäåói. ¢äiëäiê ïåí åðëiê ä¡ñò¯ðëåði œûðëàóäà¬û à°ûí àðûíû. "¼ûç", «Òîï°à ò¯ñêåíäåãi òîë¬àóû». À°ûí £ëå¦äåði ìà°àìäû î°ûòûï, òåðмå ðåòíäå àéò°ûçó œà¬ûí äà °àðàñòûð¬àí œ£í.

Құнанбайұлы. À°ûííû¦ êåìå¦ãåðëiê ñèïàòû. ¼àçà°òû¦ áàñ à°ûíû. ¤ëå¦ãå ºîé¬àí òàëàìòàðû ìåí áà¬àñû. ¤ëå¦äåðíäåãi ñûðøûëäû° ïåí øûíøûëäû° ê£ðiíiñòåði. À°ûííû¦ "¤ëå¦ — ñ£çäi¦ ïàòøàñû, ñ£ç ñàðàñû","Àäàìíû¦ êåéíið êåçäåði","¢áäiðàõìàí £ëiìíå", £ëå¦äåðíäå ê£òåðiëãåí íåãiçãi ìåñåëåëåð.

Àáàéäû¦ "Ої œåðìïøi °àðà ñ£çíäå" ê£òерiëãåí îéëàð. À°ûííû¦ íåãiçãi ïîêiði, òû¦ îéìåí °àçà° ïîýçèÿñûíà ¡êåëãåí œà¦àëû°òàðû, °àçà° ïîýçèÿñûíäà ñûíøû ðåàëèçìíi¦ íåãiç °àëà¬àíäû¬û.

¢äåáèåò òåîðèÿñû. Øóìà°, òàðìà°, áóíà°, áóûí œəaéëы ò¯ñiíiê.

¼îñûìøà î°ûï, ïïêið àëó ¯øií: “¤ëñå, £ëåð òàáè¬àò, àäàì £ëìåñ”, “Ê£çìîíi¦ °àðàñû”, “Êåøåãi £òêåí åð ¢áiø”, “Æåòiíøi æ¡íå åêiíøi °àðà ñ£çäåði” î°ûï, îëàðäà ê£òåðiëãåí ì¡ñåëåëåðäi¦ ì¡íií àøó.

XX ¬àñûð ¡äåáèåòi (30 ñà¬àò)

Ø¡ê¡ðiì ¼µäàéáåðäi µëû. À°ûííû¦ “¼àëìà°àí-Ìàìûð” ïîýìàñûíà àðíàëû £çåê áîë¬àí íåãiçãi î°è¬àëàð. Ïîýìàíû¦ ðåàëèñòiãiìåí øûíàéû ìàõàááàò ñûðëàðû. Øû¬àðìà¬à íåãiç áîë¬àí ¼àëìà°àí, Ìàìûð, ¢íåò áàáà, ¼àíàé ñåêiëäi áåéíåëåðäi¦ £çiíäiê åðåêøåëiêòåði. Ïîýìàäà êå¦ êåðiíiñ òàï°àí õàëû°òû¦ ¡äåò-¬µðïû, íàíûì-ñåíiìäåði, øû¬àðìàíû¦ ê£ðêåìäiê åðåêøåëiêòåðiìåí òiëi.

Æàìáûë Æàáàåâ. À°ûííû¦ àðûíû ìåí æûð àëûáû åêåíäiãi. Îë íåãiçiíåí °àçà° àóûç ¡äåáèåòiíi¦ iði òµë¬àñû áîëóìåí áiðãå, åðëiê ïåí åëäiêòi, ï¡êòiê ïåí õàëû°òû°òû æûðëàé áiëãåí æûð ä¯ëä¯ëäiãi. ¢ñiðåñå, à°ûííû¦ “Æàíûñ à°ûí¬à”, “Ïàòøà ¡ìiði òàðûëäû” àòòû £ëå¦i ìåí “Ñµðàíøû áàòûð” ïîýìàñûíû¦ íåãiçãi èäåÿëàðû. Îíäà¬û áàñ êåéïêåðãå ìíåçäåìå áåðå îòûðûï, õàëû° áàòûðûíû¦ òµë¬àñûí °àëàé äàðàëàé áiëãåíäiãi.

Äàñòàíäû áàëàëàð¬à î°ûòûï, îíû¦ ìàçìµíûí àéò°ûçó. Áåëãiëi òà°ûðûïòàð¬à á£ëå °àðàï, æîñïàð °µðà ñ£éëåóãå äà¬äûëàíäûðó.

Міржаєып Дулатмлы. ¤ìiðiíåí °ûñ°àøà ìà¬ëµìàò. Аєынны¦ «Шешені¦ балаларын с¯юі», «Жастар¬а», «Жас» єазаєтар єайдасы¦? £ле¦дерінде к£терілген негізгі м¡селелер. Аєын £ле¦дерінi¦ £зіндік ерекшеліктері.

Ìà¬æàí Æµìàáàåâ. À°ûí äàðûîìåí øû¬àðìàëàðûíû¦ ê£ðêåìäiê åðåêøåëiêòåði. “Ò¯ðêiñòàí”, «Áàòûð Áàÿí» £ëå¦iíi¦ íåãiçãi èäåÿñû. ¢ði, îíû¦ òàðèõè òà°ûðûïòà æàçûë¬àí òàìàøà òóûíäû åêåíäiãi.

¤ëå¦äå ê£ðiíiñ òàï°àí ò¡óåëñiçäiê ñûðëàðû, õàëû° ê£êåéiíäåãi £çåêòi ì¡ñåëåëåðäi ñîë êåçäi¦ £çiíäå-à° ê£òåðå áiëãåí à°ûííû¦ ê£ðåãåíäiãi.

Iлия Жанс¯гіров. Аєынны¦ £мірі мен ¡деби е¦бектері. ¢деби шы¬армаларына £нер мен таби¬атты £зек етуі. Аєынны¦ жырла¬ан «Жетісу суреттері», «Жетісуда су суреті» £ле¦дері ту¬ан жер таби¬атына сезімі, махаббаты. А°ын мен таби¬ат арасында¬ы байланыс, адамгершілік єарым-єатынасы. Аєынны¦ к£ркемдегіш с£здерді (эпитет, те¦еу, метафора) шебер єолдана білуі.

Ìµõòàð ¢óåçîâ. ¢ëåì ¡äåáèåòiíi¦ äàìóûíà àñà ìîë ¯ëåñ °î°àí àñà òàëàíòòû ñóðåòêåð åêåíäiãi. Îðòà Àçèÿ ¡äåáèåòiíäå òµ¦¬ûø ðåò “Àáàé æîëû” ðîìàí-ýïîïåÿñû æàçà àë¬àíäû¬û. “¼àðàø-°àðàø î°è¬àñû”.

¼àëìãåð øû¬àðìàëàðûíäà ¡éåë òå¦äiãi, ¡éåë òà¬äûðûíû¦ æàí-æà°òû ñûð øåðòói. ¢ñiðåñå îíû¦ “¼àðàøàø—¼àðàø î°è¬àñû” àòòû øû¬àðìàñûíäà òàðèõ øûíäû°òû¦ òàìàøà øåøiìi. Æàçóøûíû¦ ñóðåòkåðëiê òàëàíòû ìåí î°è¬àíû °µðà áiëóäåãi øåáåðëiãi. Ñóðåòòåó, áàÿíäàó, ïîðòðåò, ìîíîëîã, ìiåçáåí òàáè¬àò òûëûñûìäàðûí áåðóäåãi òàëàíò ñûðëàðû.

С¡бит Мµєанов. Аєынны¦ £мірінен єысєаша ма¬лµмат. Оны¦ «Балуан Шолає» (романнан ¯зінді) шы¬армасыны¦ èäåÿëû° ì¡íi, åðåêøåëiãi, £ìiðøåíäiãi ìåí ò¡ðáèåëiê ì¡¦ûçû. Шы¬армада ауыл адамдарыны¦ ата єонысынан к£шуге м¡жб¯р бол¬ан себеп жа¬дайлары шы¬армада ашыє-айды¦ бейнеленуі. Балуан Шолаєты¦ £негелі £мірiнi¦ єиын да єызыєты белестеріне ерекше к£¦іл б£лінуі тамаша суреттелуі.

-абит М¯сірепов. Аєынны¦ £мірінен єысєаша ма¬лµмат. Аєынны¦ «Шµ¬ыла» ¡¦гімесі. ¢¦гімені¦ баяндалу т¯рі, тіл к£ркемдігі.

јасым Аманжолов. Аєынны¦ «Ту¬ан жер», Домбыра» £ле¦дері. Аєынны¦ ту¬ан жерге деген шексіз с¯йіспешілігі. ¤ле¦дерді¦ ¯н-екпініндегі шуаєты сезім, оны берудегі айшыєты тіл.

¢дебиет теориясы: Эпитет, те¦еу туралы µ¬ымды тере¦дету.¤ле¦ µйєасы.

Жµбан Моладаѓалиев. Аєынны¦ £мір баяны мен шы¬армашылыє жолы. «Мен °аза°пын» (поэмадан ¯зінді) поэмасы-тарихи шежіресі. Лирикалыє кейіпкер туралы µ¬ымды тере¦дету. Поэма ¯зінділерін жанрлыє, ма¬ыналыє ерекшелігіне сай м¡нерлеп оєу. «Мен- єазаєпын» таєырыбына ¡деби кеш, сурет, ¡н т.б. т¯рлеріне конкурс жасау.

Т.¢лім°µлов. Аєынны¦ £мір жолы, шы¬армашылыє жолы. Аєынны¦ «¼араой» ¡¦гімесінде к£терілген негізгі м¡селелер. ¢¦гімені¦ таєырыбы, мазмµны мен идеясы. ¢¦гімеде Махамбетті¦ ел єамын ойла¬ан азаматты¬ы, батырлы¬ы, єайсарлы¬ын суреттеуі.

¢дебиет теориясы. ¢¦гімені¦ єµрылысы.

Мµєа¬али Маєатаев. «Аєєулар µйыєта¬анда» шы¬армасы. Аєынны¦ шы¬армашылы¬ы туралы. Поэмада таби¬атты єор¬ау, аялау идеясыны¦ халыє µ¬ымында¬ы єасиетті н¡рселермен, µлттыє сенім-нанымдармен к£мкеріле берілуі. Ана мен бала, адам мен таби¬ат арасында¬ы єарым-єатынасты¦ жырда¬ы к£ркемдік шешімі. Жырды¦ сюжеті мен композициясы. Оєушыларды¦ таби¬атєа деген адамгершілік-эститикалыє єарым-єатынасын єалыптастыру.

«Т£легенге» £ле¦і. À°ûíû¦ àäàìäàðäû àäàëäû°°à, ï¡êòìêêå áàóëèòûí ê£¦ië ê¯é ëèðèêàëàðûíдà ê£òåðìëãåí íåãiçãi î°è¬àëàð.

Шерхан Мµртаза. Аєынны¦ £мір жолы, шы¬армашылыє жолы. «Интернат наны» ¡¦гімесіні¦ идеялыє м¡ні мен £зіндік ерекшеліктері. Жазушыны¦ тіл шеберлігі, кейіпкер характерін аша білуі, тарихи деректерді орынды пайдалануы, сюжеттік єµрылысы мен композициясыны¦ тартымдылы¬ы.

јадір Мырзаәлі. Аєынны¦.£мір жолы мен шы¬армашылы¬ы. «Нµр», «Т¯н кірпігін ілмеді», «Шалк£де жайлауы еркінге» £ле¦дері. Аєынны¦ шы¬армашылыє келбеті. ¤ле¦ні¦ идеялыє м¡ні. «Нµр», «Т¯н кірпігін ілмеді», «Шалк£де жайлауы еркінге» £ëå¦äåðìí¦ ì¡íí àøûï, î°óøûëàð¬à î°ûòûï, ìéëàðûí òû¦äàó.

јабдеш Жµмаділов. ¤ìðíåí °ûñ°àøà ìà¬ëµìàò. Аєынны¦ «јаздар єайтып барады» ¡¦гімесі. ¢¦гімені¦ тарихилы¬ы. Шет елде ж¯рген єандастарымызды¦ ту¬ан жерге деген са¬ыныш сезімі. јартты¦ ту¬ан жерге бет алуы. Жол азабы. јартты¦ мойнынан єырыє жыл бойы т¯спеген, ту¬ан жерге топыра¬ы т¯йілген бойтµмарды¦ символикалыє, т¡рбиелік м¡ні.

Îëœàñ Ñ¯ëåéìåíîâ. À°ûí àðûíû œеаéëы ò¯ñíííê áåðå êåëїï, îû¦ îðûñ òëëíäå œàçàòûíäû¬û. Òàáè¬àò ê£ðíííñòåðíí ñëïàòòàóäà¬û øåáåðëiãi ìåí £ìðëiê ì¡íí áàð ì¡ñåëåëåðäi °îç¬àé áiëåàòií àë¬ûðëû¬û. À°ûíû¦ «Ар¬ымає», “¼ûç °óó”,“Махамбетке” £ëå¦äåðíäå ê£òåðìëãåí î°è¬àëàð. Øû¬-àðìàäà ê£ðííñ òàï°àí àð, íàìûñ, åðœ¯ðåêòi ïåí ìàíñ¯ãiøòiê èäåÿëàðû.

Ò£ëåãåí Àéáåðãåíîâ. Аєынны¦ £мірі мен шы¬армашылы¬ы. “Ана”, “Аруана-бауыр д¯ние” £ëå¦äåðìí¦ èäåÿëû° ìíí ìåí à°ûí àðûíû àøóäà¬û ñííûëû° ñëïàòòàðû. Ана мен аруана (т¯йе) сезіміндегі µєсастыє. Ту¬ан жер єадірін аруананы¦ сезінуі. Жау єолында єалмай, ботасын алып кете алмаса, шайнап £лтіріп, еліне тартады екен. Отаншылдыє сезім.

Мµхтар Шаханов. ¤ìïðíîå °ыñ°àøà ì¡ëìåò. Аєынны¦ «Арман» £ле¦іні¦ мазмµны мен идеялыє м¡ні. ¤ле¦де єарияны¦ екі жасєа сауал єоюы, о¬ан Дойыл мен ¢буді¦ жауаптары шебер суреттелгендігі. ¤ле¦ді м¡нерлеп оєу, т¯сіндіру, баяндау, мазмµндау т.б.

Дулат Исабеков. Аєынны¦ £ìïðíîå °ыñ°àøà ì¡ëìåò. Оны¦ «¢пке» драммасы. «¢пке» драмасында¬ы отбасы, адамгершілік проблемасы. Б¯гінгі µрпає т¡рбиесі. Драматургты¦ композиция єµру, кейіпкерлер мінезін сомдау шеберлігі. Кейіпкерлер тілі. Пьесада¬ы драмалыє коллизия.

Драмалыє жанр, оны¦ ерекшелігі туралы. Р£лге б£ліп оєу. Сыныптан тыс сабаєта «¢пке» драмасын сахналау.

Т£лен ¢бдіков. «јонаєтар». Адамгершілік проблемасы. ¤з ¯йінде £зі єонає бол¬ан, ана тілін де, дінін де µмытып бара жатєан, µлттыє санадан айырыла баста¬ан, ата-ана, ¡улет алдында¬ы парыз туралы т¯сінігі к£мескі тартєан Сапабек бейнесі. Жал¬ыз µлына к£¦ілі толма¬ан ¡ке.

Проблема сипатта¬ы ¡¦гіме, пікір сайыс £ткізу. «Ата-ананы¦ єадірін ...» деген таєырыпта шы¬арма жазу.

Т.Айдаров. ¤мірінен єысєаша м¡лімет. Аєынны¦ «Отаным», «Тіл-єµдірет» £ле¦дері. А°ûíîû¦ Отанына, õàë°ûíà тілге àðíàï æàç¬àí £ëå¦äåði ìåí õàëû°òàð äîñòû¬û, òóûñ°àíäû¬û æаéëы ñûð øåðòêåí òóûíäûëàðû.

¼àëäûáåê Ñåéäàíîâ. ¤ìïðíîå ì¡ëìåò. «Еркін» ¡¦гімесіні¦ идеялыє м¡ні.

Ìåêåìáàé Îìàðîâ. ¼ûñ°àøà £ìïð æîëû. À°ûíäû° áîëìûñ-áітîìi. Îíû¦ "Т¯ркістан", «Халқым» ñåêiëäi £ëå¦äåðíäå ñûð øåðòêåí åëãå, æåðãå, тóûñ-°àíäàð¬à äåãåí îé-àðìàíû. Òóûñòû° ñåçiìäåðìåí îëàðäà¬û øûíàéûëû° ñûðëàðû.

Òóûñ°àí õàëû°òàð ¡äåáèåòiíåí (4 ñà¬àò)

Àëû Òî°àìáàåâ. ¤ìïðíîå ì¡ëìåò. «јазає халєына» £ле¦i. À°ûíîû¦ °àçà° õàë°ûíà àðíàï æàç¬àí £ëå¦äåði ìåí õàëû°òàð äîñòû¬û, òóûñ°àíäû¬û æаéëы ñûð øåðòêåí òóûíäûëàðû.

¸é¬ûí. ¤ìïðíîå ì¡ëìåò. ¤çáåê-°àçà° õàëû°òàðû äîñòû¬ûí æûðëàéòûí òóûíäûëàðû ìåí °àçà° òiëiíåí £çáåê òiëiíå àóäàð¬àí øû¬àðìàëàðû. "¼ûñ" £ëå¦i.

Ìiðòåìið. À°ûíîû¦ £ìïðíîå ì¡ëìåò. ¤ëå¦iíi¦ èäåÿëû° ì¡íi. "Ñåíi áàλàëû¬ûì, ìåí ê£ðäiì","Àáàé ата" £ëå¦äåðiíi¦ ê£ðêåìäiê åðåêøåëiêòåðiìåí øûíàéû ñèïàòòàðû.

Èáðàéûì Þñóïîâ. ¤ìïðíîå ì¡ëìåò. ¼àçà° òà°ûðûáûí æûðëàóäà¬û à°ûíîû¦ £çiíäiê åðåêøåëiêòåði. "К¯ншы¬ыс жолаушысына" ñåêiëäi °àçà°-°àðà°àëïà° äîñòû¬ûí æûðëàéòûí £ëå¦äåði. Ëèðèêàëû° òîë¬àóëàðû.

¢ëåì ¡äåáèåòi ¯ëãiëåðiíåí (5 ñà¬àò)

Àáíëõàñàí Ðóäàêè. ¤ìïðíîå °ûñ°àøà ì¡ëìåò. À°ûíîû¦ "¤ле¦дер» ñèÿ°òû ò.á. ¬àçåë-ðóáàéûëàðûíäà ê£òåðiëãåí ò¡ëìäiê îéëàð.

Омар h¡й¡м. ¤ìïðíîå ì¡ëìåò. Акынны¦ рубайлары. Онда к£терілген негізі м¡селелер мен £ле¦ні¦ идеялыє м¡ні.

Ðàñóë -àìçàòîâ. ¤ìïðíîå ì¡ëìåò. Åêi êiòàïòàí òµðàòûí "Ìåíi¦ äà¬ûñòàíûì" ¬µðûðíàìàëû° øû¬àðìàñûíû¦ ê£ðêåìäiê åðåêøåëiêòåði ìåí æàíðëû° ñèïàòû. ¼àëàìãåðäi¦ òó¬àí åëãå, æåðãå, áàáàëàð¬à äåãåí ê£ç °àðàñòàðû. Àíà òiëäi °àäiðëåó, áiëêêå ê£òåðу æàéûíäà¬û îé-òîë¬àíûñòàðû.

Шы¦¬ыс Айтматов. «Найман ана» (Боранды бекет романынан).

Жаугершілікте єол¬а т¯скен жас жігітті¦ жан т¯шігершілік жаза¬а µшырауы, мј¦г¯рт болуы. ¸лын іздеп жол¬а шыєєан ананы¦ єайраты мен жігері; бала¬а деген аналыє махаббаты. Ананы¦ психологиялыє жан к¯йзелісін жазушыны¦ бере білуі. Мј¦г¯рт µл мен ана диалогы. Ана ¯міті. ¢¦гімені т¯сініп оєу, мазмµндау.

9-cûíûï (68 ñà¬àò)

Àóûç ¡äåáèåòi œàéëû ò¯ñiíiê. (2 ñà¬àò). Àóûç ¡äåáèåòi õàëºûìûçäû¦ àñà ïîë àñûë ìµðàëàðûíû¦ áiði åêåíäiãi. Àóûç ¡äåáèåòiíi¦ ò¯ðëåði. Àóûç ¡äåáèåòi ìåí œàçáà ¡äåáèåòiíi¦ íåãiçãi àéûðìàøûëû¬û ìåí áàéëàíûñû. Àóûç ¡äåáèåòiíi¦ ì¡íi ìåí ìà¦ûçû.

Òµðìûñ-ñàëò œûðëàðû. (7-ñà¬àò). Òµðìûñ-ñàëò œûðëàðûíû¦ ò¯ðëåði. Îëàðäà œàí-œàºòû ñûð øåðòêåí õàëûº £ìiði, òiðëiê-òûíûñòàðû. Òàºûðûïòûº, œàíðëûº ñèïàòòàðû. Á¯ãiнãi òà¦äà ñîë ñàëò-ä¡ñò¯ð ºàëàé äàìûï, ºàëàé ñèïàò àëûï œàòºàíäû¬û.

Ìàºàë-ì¡òåëäåð. (2 ñà¬àò). Ìàºàë-ì¡òåëäåðäi¦ ¬àñûðëàð áîéûíäà õàëºûìûç àðàñûíäà áiðãå œàñàï, áiòå ºàéíàñûï êåëå œàòºàíäû¬û. Îëàðäû¦ £çiíäiê åðåêøåëiêòåðiìåí íåãiçãi òàºûðûïòàðû. Æà¦à £ìið, œàðºûí áîëàøàººà îðàé òóûíäà¬àí — á¯ãiíãi ìàºàë-ì¡òåëäåð.

Æµìáàºòàð œ¡éëi ºûñºàøà ò¯ñiíiê. (1-ñà¬àò). Îëàðäû¦ ì¡íi ìåí ìà¦ûçû. Àóûç ¡äåáèåòiíiçäå àëàòûí îðíû.

Åðòåãiëåð œаéëы ºûñºàøà ò¯ñiíiê. (1 ñà¬àò). Åðòåãiëåðäi¦ àóûç ¡äåáèåòi ¯ëãiëåðiíi¦ å¦ ê£íå ò¯ði åêåíäiãi. Åðòåãiëåðäi¦ ò¯ðëåði. ¼èÿë-¬àœàéûï åðòåãiëåð, õàéóàíàòòàð œàéûíäà¬û åðòåãiëåð, øûíøûë åðòåãiëåð. Îëàðäà ê£ðiíiñ òàïºàí õàëûºòû¦ òµðìûñ-òiðøiëiãi, îé-àðìàíû, àñºàº ¯ìiòi, àðìàí-ìµðàòûíû¦ êå¦ ê£ðiíiñ òàáó ñûðëàðû. Åðòåãiëåðäi¦ £çiíå ò¡í ñèïàòòàðû ìåí íåãiçãi åðåêøåëiêòåði, îëàðäà êå¦ ê£ðiíiñ òàïºàí êåéiïêåðëåði. Åðòåãiëåðäi¦ ºµðûëûñû, ¡¦ãiìåëåó ì¡íåði ìåí íåãiçãi ¡äiñi.

"Åð Ò£ñòiê" åðòåãiñi (3 ñà¬àò). Åðòåãiíi¦ ºèÿë-¬àœàéûï ò¯ðiíå œàòàòûíäû¬û. Êåéiïêåðëåði, œåëàÿº, òàóñî¬àð, òû¦øû, ê£ëòàóñàð áîëûï êåëåòiíäiãi. Îíäà ñûð øåðòêåí õàëûºòû¦ îé-àðìàíû.

À¦ûç ¡¦ãiìåëåð. (2 ñà¬àò).

"Æèðåíøå øåøåí", ¼àðàøàø, Àëäàð ê£ñå œàéûíäà¬û à¦ûç-¡¦ãiìåëåð. Àëäàðäû¦ øûº áåðìåñ øû¬àéáàé¬à ºîíàº áîëóû. Æ¡íiáåê õàííû¦ Æèðåíøåãå

¼àðàøàøòû¦ °àéò°àíûí åñòìðòòí. À¦ûç ¡¦ãìåëåð œàéëû ìë ìà¬ëµìàòòàð áåðå îòûðûï, ïíû¦ òà°ûðûïòû° œà¬ûíàí áàé åêåíãìãìí¦ ì¡íí àøà ò¯ñy. À¦ûç-¡¦ãìåëåð ìåí åðòåãìëåðãì¦ íåãìçãì àéûðìàøûëû°òàðû. À¦ûçäà ê£ðíííñ òàáàòûí õàëû° ì¯ääåñì.

¢äåáèåò òåîðèÿñû. Åðòåãìëåðãì¦ àéòûëó ìíí. Áàñòàëóû, øàðû°òàóû, àÿ°òàëóû, ¡¦ãìåëåó ì¡íåðì.

Ñûíûïòàí òûñ î°ó ¯øíí. "Áîç ííãåí", "À°ûìà° °àñ°ûð", "Ò¯ëêì ìåí åøêì", "Àþ, ò¯ëêì, ºîéøû" ò.á.

Áàòûðëàð œûðû. (1 ñà¬àò)

Áàòûðëàð œûðû òóðàëû ò¯ñííê. Áàòûðëàð œûðûíû¦ £ç åëìн, œåðìí, Îòàíûí áàñ°ûíøû œàóäàí ºîð¬àó íåãìçííäå £ìðãå êåëãåíäìãìí àéòà îòûðûï, îëàðäà ê£ðíííñ òàï°àí òà°ûðûïòàðûíû¦ ì¡íí àøó.

"Àëïàìûñ áàòûð" œûðû. (4 ñà¬àò). Æûðäû¦ íåãìçãì òà°ûðûáû. Åëíí ñûðò°û œàóäàí ºîð¬àóäà¬û, áàòûðäû¦ åðëìê iñòåðì, ê¯ðåñòåðì. Åë òûíûøòû¬ûí, åë áìðëìãìí ñà°òàóäà¬û áîëìûñ-áìòìì. Õàëû° àðìàíûíû¦ Àëïàìûñ áàòûð àð°ûëû iñêå àñó ñûðëàðû. Æûðäà œàóûçäû° ïåí ïîàñûçäû°òû¦ ¡øêåðåëåíói. Ñ¯éãåí œàð áåéíåñì. Æûðäû¦ êîììçèöèÿëû° °µðûëûñû ìåí ñþœåòì, £çííäìê åðåêøåëìêòåðì.

"Åð Òàð¬ûí" œûðû. (3 ñà¬àò). Æûðäà¬û áàòûðäû¦ £ìðãå êåëóåãì åðåêøåëìêòåð. Æûðäà¬û Åð Òàð¬ûí áåéíåñì. Ñ¯éãåí œàðûíû¦ ï¡êòìãì, òàìàøà áåéíåñì. ¢äåò-¬µðûïòàðäû¦ œûðäà¬û ê£ðííñòåðì. Æûðäà¬û ïñèõîëîãèçì, òìëì ìåí £çííäìê åðåêøåëìêòåðì.

¼îñûìøà î°ó ¯øíí: "Åð ¼îñàé" œûðëàðû. Îëàðäû¦ ìà¦ûçû ìåí ì¡íí œàí-œà°òû ìå¦ãåðó.

Ëèðî-ýïîñ. (3 ñà¬àò). Ëèðî-ýïîñòû¦ íåãìçãì òà°ûðûáû. Îíû¦ áàòûðëàð œûðûíàí íåãìçãì àéûðìàøûëû°òàðû. ¢ëåìåóòòìê, òàïòû° ñåïàòòàðû.

«јозы К£рпеш- Баян сұлу» жыры.

¢äåáèåò òåîðèÿñû. Ìîíîëîã, äèàëîã, œàíð œаéëы ò¯ñííê.

"Àéìàí-Øîëïàí" œûðû. (3 ñà¬àò). Æûðäû¦ áàñ°à œûðëàð¬à °àðà¬àíäà íåãìçãì åðåêøåëìêòåðì. Æûðäà ê£ðíííñ òàï°àí åñêì ìåí œà¦à àðàñûíäà¬û òàðòûñ. Àéìàí áåéíåñíí¦ ¼ûç Жiáåê, Áàÿí, ¼àðëû¬àø áåéíåëåðíîåí àéûðìàøûëû¬û. Øû¬àðìàíû¦ êîììçèöèÿëû° òµòàñòû¬û.

¢äåáèåò òåîðèÿñû. Èðîíèÿ, ñàðêàçì œаéëы ò¯ñííê.

Àéòûñ. (5 ñà¬àò). Àéòûñ òóðàëû ò¯ñííê. Àéòûñòû¦ àóûç ¡äåáèåòiíåí àëàòûí îðíû. Àéòûñòû¦ ò¯ðëåðì. «Біржан мен Сара» айтысы, «Шашубай мен Болман» айтысы. Айтыстың £çííäìê åðåêøåëìêòåðì. Á¯ãìíãì òà¦äà¬û à°ûíäàð àéòûñû œаéëы °ûñ°àøà ì¡ëìåò.

XV—XVIII-¬àñûð ¡äåáèåòì ¯ëãìëåðìíåí. (10 ñà¬àò).

Àñàí ¼àé¬û. IX-¬àñûð. Àñàí ¼àé¬û толғаулары. Өлеңдерìí¦ èäåÿëû° ì¡íí.

¼àçòó¬àí œûðàó. XV-¬àñûð. Қазтуған жырау толғаулары. Өëå¦äåðíäå ê£òåðìëãåí £çåêòì ì¡ñåëåëåð".

Шалкиз œûðàó. XVI-¬àñûð. Шалкиз тол¬аулары.

Äîñïàìáåò œûðàó. XVI-ғасыр. Доспамбет жырау шығармалары. Өëåíäåðìí¦ èäåÿëû° ì¡íí.

Æèåìáåò œûðàó. XVII-¬àñûð. Жиембет жырау толғаулары. Өлеңäåðäå íåíäåé œ¡éòòàð ñûð øåðòêåíäìãì œàéëû.

À°òàìáåðäè œûðàó. XVII-¬àñûð мен XVIII-¬àñûð. "À¬àéûíû¦ ê£ï áîëñà", " Салпа¦ да Салпа¦ жортармын» ñåéëäì £ëåíäåðìí¦ èäåÿëû° ì¡íí.

XVIII-¬àñûð ¡äåáèåò ¯ëãìëåðííí- 7 са¬ат

Æàëïû øîëó. Îñû êàçå¦äåãì ºàçàº õàëºûíû¦ ñàÿñè — ¡ëåóìåòòië, ýêoíî-ìиêàëûº œà¬äàéëàðû. Îëàðäû¦ ê£ðêåì ¡äåáèåòòå ê£ðíió ñèïàòòàðû.

Áµºàð œûðàó ¼àëºàìàíµëû. (1668-1781). Бұқар жырау толғаулары. "Åë áàñòàó ºèûí åìåñ", "Áèìê òàó¬à œàðàñàð", "Áìðííøì òìëåê òìëå¦іç", "Àñºàð òàóäû¦ £ëãåíi", "Àëûñòàí ºûçûë ê£ðíñå", "Ñàäûð, ºàéäà áàðàñû¦", "Æèûðìà äåãåí œàñû¦ûç", "¢é, çàìàí-àé" ñèÿºòû ò.á. £ëåíäåðííí¦ èäåÿëûº ìííí.

Áµºàð œûðàó œûðëàðûíäà ê£òåðíëãåí áàñòû ìíñåëåëåð, ìà¦ûçû ìåí ê£ðêåìäіê åðåêøåëiêòåði.

¢äåáèåò òåîðèÿñû. Æûðøû, œûðàó, àºûí òóðàëû ò¯ñiíiê.

ºìáåòåé œûðàó. (1706—1778). "Á£ãåìáàé £ëiìíå", £ëå¦íäå ñûð øåðòêåí ¡ëåóìåòòiê œà¬äàéëàð.

Ò¡òìкàðà œûðàó. XVIII-¬àñûð. "¼àìûñòû¦ áàñû ìàéäà, ò¯ái ñàéäà", "Àññàëàóìà¬àëàéêóì, œàéñàíäàð ìåí ºàñºàëàð" àòòû £ëåíäåðííå ê£òåðiëãåí íåãiçãi œ¡éòòåð.

XIX ¬àñûð ¡äåáèåòi – 6 са¬ат

Æàëïû øîëó.Åëäåãi áîëûï œàòºàí ºèûí-ºûñòàó œà¬äàéëàðäû¦ õàëûººà òèãiçåí èãi ¡ñåðëåði. Õàëûºòû¦ àóûð œà¬äàé¬à òàï áîëó ñûðëàðû.

Ìàõàìáåò ¤òåìiñµëû. Àºûíû¦ "Òàðëàíûì", «Мµíàð ê¯í», «Тайманны¦ µлы Исатай», «Íàðûí», ñåêiëäi £ëå¦äåðííå ê£òåðiëãåí íåãiçãi ìíñåëåëåð. Ìàõàìáåò œàñà¬àí îðòà. Åëäåãi ¡ëåóìåòòiê œà¬äàé. Ìàõàìáåòòi¦ £ìiði. Õàëûºòû¦ àðìàí-ìµðàòûí œîºòàó ìíí. Ìàõàìáåò øû¬àðìàëàðûíû¦ íåãiçãi òàºûðûïòàðû. Ìàõàìáåò — ðåàëèñò ïàòðèîò àºûí, Ìàõàìáåò ïîýçèÿñû — øàðóàëàð ê£òåðiëiñiíi¦ àéíàñû. Àºûí øû¬àðìàëàðûíäà¬û Èñàòàé áåéíåñi. Ìàõàìáåò œûðëàðûíû¦ õàëûºòûº ñèïàòû. Øû¬àðìàëàðûíû¦ ºàçàº ¡äåáèåòi òàðèõûíàí àëàòûí îðíû.

¢äåáèåò òåîðèÿñû. Ðåàëèçì òóðàëû ò¯ñiíiê. ¢ñiðåëåó, ðèòîðèêàëûê ñµðàó œàéëû ò¯ñiíiê.

¼îñûìøà î°ó ¯øií: "Òîë¬àó", "Æàë¬àí ä¯íèå", "Èñàòàé äåãåí à¬àì áàð" .

Òóûñºàí õàëûºòàð ¡äåáèåòi

(4-ñà¬àò)

Íèçàìè Ãàíœàóè. ¤ìiðiíåí ºûñºàøà ìàëiìåò. ¼àëàìãåðäi¦ "¸ëûºáåê ºàçûíàñû" àòòû øû¬àðìàñûíû¦ èäåÿëûº ìàíi. Îíû¦ ê£ðêåìäiê åðåêøåëiãi ìåí òiëi. ¤çáåê ¡äåáèåòiíåí àëàòûí îðíû. ¢ði, œàçóøûíû¦ "Àº ºµñòàð, ¡ïàº ºµñòàð" øû¬àðìàñûí ¯éäå î°ûï êåëiï, îíû¦ ìàçìµíûí ñûíûïòà àéòºûçó.

¢ëiøåð Íàóàè. ¤ìiðiíåí ºûñºàøà ìàëiìåò. Àºûíû¦ ºàçàº-£çáåê, £çáåê-ºàçàº äîñòû¬ûí œûðëàéòûí £ëå¦ œîëäàðûíà ò¯ñiíiêòåìåëåð áåðå îòûðûï, îíû¦ àºûíäûº àðûíûí àøó. Äîñòûº òàºûðûáûíäà œàç¬àí øû¬àðìàëàðûí ¯éäå î°ûï êåëóãå òàïñûðìà áåðiï, êåéiíäåðåóëåðií œàòºà àéòºûçó.

Ìàºòûìºµëû Пûðà¬û. ¤ìiðiíåí ºûñºàøà ìàëiìåò. Ò¯ðiêìåí ¡äåáèåòiíåí ºîñºàí ¯ëåñii àéòà îòûðûï, îíû¦ ºàçàº, ò¯ðiêìåí, £çáåê õàëûºòàðû äîñòû¬û œûðëàóäà¬û øåáåðëiãiíå ìí áåðó. Àºûíû¦ äîñòûº òàºûðûáûí œûðëàóäà¬û àºûíäûº àðûíàí àøà ò¯ñó.

Áåðäàº. ¤ìiðiíåí ºûñºàøà ìàëiìåò. Àºûíû¦ äîñòûº òàºûðûáûí œûðëàóäà¬û àºûíäûº àðûíàí àøà ò¯ñy.

¢ëåì ¡äåáèåòi ¯ëãiëåðííí

(3 ñà¬àò)

¢. Æ¡ìè. ¤ìiði мåí шы¬армашылы¬ы жайлы ì¡ëiìåò.

À.Ñ. Ïóøêèí. ¤ìiðiíåí ì¡ëiìåò. Àºûíû¦ µëûëûº ñèïàòòàðû ìåí àºûíäûº àðûíû.

Жыл бойы £ткенді єайталау (1 са¬ат)